

SUGGNOMÈ vzw

Forum voor Herstelrecht en Bemiddeling

Nieuwsbrief

Jaargang 4, nr. 3

REDACTIONEEL

25 augustus 2003

V.U.: Marianne Regelbrugge
Bondgenotenlaan 150/1
3000 LEUVEN

Tel: 016/22 63 88

Fax: 016/22 74 82

Bank: 736-0001066-63

E-mail: suggnome@wol.be

Website: www.suggnome.be

Wie tijdens de voorbije maanden de website van Suggnomè bezocht, zal ongetwijfeld de brief hebben opgemerkt die uiting gaf aan onze bezorgdheid n.a.v. de berichten die ons, via de media, bereikten m.b.t. de regeringsonderhandelingen, meer bepaald betreffende de initiatieven die werden aangekondigd inzake de benadering van criminaliteit. Ondertussen is er een nieuwe regering die concreet invulling zal geven aan het regeerakkoord, een akkoord dat ons voorzichtig optimistisch stemt.

Globaal ligt de focus van het regeerakkoord op een creatieve en solidaire samenleving waarbij de burger uitgenodigd wordt tot participatie aan het samenlevingsgebeuren en maatregelen aangekondigd worden ter bevordering van de mogelijkheden tot participatie. Hierbij gaat specifieke aandacht naar, zoals het akkoord benoemt, *“zij die pech hebben gehad”*. Uitdrukkelijk wordt gesteld dat *“de moderniteit van de samenleving van de 21ste eeuw maar zal verwezenlijkt zijn op de dag dat alle minstbedeelden een volwaardig bestaan zal verzekerd zijn en zij volop kunnen delen in de kwaliteit van het leven.”* Een nobele en na te streven doelstelling lijkt mij,

zij het dat ik er nog expliciet zou aan toevoegen: *“en zij kunnen participeren aan het debat m.b.t. wat ‘levenskwaliteit’ inhoudt.”*

Vanzelfsprekend gaat onze specifieke aandacht uit naar de aangekondigde initiatieven inzake de benadering van criminaliteit. In dit verband lezen we dat prioritaire aandacht zal gaan naar het penitentiair beleid, een adequaat strafbeleid, de jeugddelinquentie en de opvang van slachtoffers.

Uitdrukkelijk wordt verwezen naar het Europees Kaderbesluit van 15 maart 2001 inzake het statuut van het slachtoffer in de strafprocedure waarbij men zich engageert om dit in het Belgisch recht op te nemen. In dit Kaderbesluit wordt ondermeer bepaald dat de lidstaten de mogelijkheid dienen te onderzoeken om bemiddeling te promoten in strafrechtelijke zaken.

In functie van het wegwerken van de gerechtelijke achterstand en het waarborgen van een snelle rechtsbedeling wordt een meerjarenplan aangekondigd, met name het Themisplan, waarin ondermeer gesteld wordt dat de alternatieven voor de klassieke rechtsgang zoals de verzoening, de gerechtelijke- en vooral de buitengerechtelijke bemiddeling en de

<i>Van de redactie</i>	1
<i>De banditeit van het kwaad</i>	3
<i>Harry Mulisch over het proces Eichmann. Boekbespreking Dezak 40/61</i>	13
<i>Verslagscomenspraak van 13 juni 2003</i>	15
<i>Brieven uit de gemeente Oudenaarde</i>	19
<i>De meddierechter is werkelijk opgestaan. Een ervaringsmoment.</i>	27
<i>Goed om weten</i>	31
<i>Comenspraak 3 oktober 2003</i>	40

bestuurlijke afhandeling zullen worden gestimuleerd en uitgebreid.

Tevens is er sprake van een “meer doelgericht straffenarsenaal” waarbij het elektronisch toezicht, het plaatsverbod, het herstel van de schade en de probatie als zelfstandige maatregel als voorbeeld worden genoemd.

Verder engageert men zich om de strafuitvoeringsrechtbanken op te richten en zal men zich inzake de wet op de strafuitvoering inspireren op de resultaten van de commissie “Holsters” en op het ontwerp “beginselenwet gevangeniswezen”.

Inzake jeugddelinquentie is er sprake van een nieuw jeugdrecht waarin ondermeer voorzien wordt in de mogelijkheid van bemiddeling op niveau van het parket maar ook als bijkomende maatregel op niveau van de jeugdrechtbank.

Vele van deze initiatieven zijn niet nieuw en enkele geven verder invulling aan intenties die reeds tijdens de voorgaande legislatuur werden uitgesproken. Maar misschien is dit juist een goed teken en vormt dit de aanzet tot het uittekenen van een gefundeerd inhoudelijk beleid inzake deze materie, waaraan de verschillende initiatieven, geïntegreerd, een operationele invulling kunnen geven.

Verontrustend lijkt mij dan weer dat, m.b.t. de benadering van criminaliteit, althans in het regeerakkoord, geen appel wordt gedaan op de gemeenschappen, daar waar men zich in het verleden toch heeft uitgesproken vóór samenwerking in dit verband, ervan uitgaande dat federale overheid en gemeenschappen terzake een complementaire bevoegdheid hebben. Of een en ander een plaats kan krijgen binnen het nog op te richten forum, waarvan sprake in het regeerakkoord, dat ondermeer dient bij te dragen tot een grotere structurele coherentie van de federale, gewestelijke en/of gemeenschapsbevoegdheden, is vooralsnog onduidelijk.

De opsomming aan initiatieven in het regeerakkoord zal wellicht bij sommigen de reactie oproepen: “eerst zien en daarna geloven”. Of we zullen zien en wat we zullen zien hangt echter niet enkel van de overheid af. Wanneer de nieuwe federale regering haar eigen uitspraak *‘dat de relatie burger - bestuur er één is van wisselwerking’* ernstig neemt, dan zal zij zich in het verder uittekenen van het beleid ook laten inspireren door de ervaring van al diegenen die direct (als slachtoffer of dader) of indirect (als hulp- of dienstverlenende instantie) betrokken zijn bij de maatschappelijke benadering van misdrijven.

Ook wij willen hier, geïnspireerd door onze dagelijkse praktijk, graag onze verantwoordelijkheid opnemen en hopen dat we hiertoe in de komende periode ook de kans krijgen.

In het hoofdartikel van deze Nieuwsbrief belicht Achiel Neys de vraagstelling inzake de maatschappelijke omgang met criminaliteit vanuit zijn reflecties m.b.t. het proces dat in 1961 in Jeruzalem gevoerd werd tegen Otto Adolf Eichmann, die begin de jaren ‘40 verantwoordelijk was voor de deportatie van miljoenen joden.

Op de samenspraak op 3 oktober zal onder begeleiding van Remy Peeters, docent filosofie, verder worden ingegaan op dit thema waarbij we in een videovoorstelling originele beelden te zien krijgen m.b.t. dit proces. Wij hopen van harte u daar te mogen verwelkomen!

In afwachting veel leesgenot!

21 augustus 2003
Marianne Regelbrugge
Coördinator

DE BANALITEIT VAN HET KW AAD

"Nooit doet de mens het kwade zo goed en zo compleet als wanneer hij het doet met een zuiver geweten" (B. PASCAL)

Toen Leo Van Garsse mij begin juli vroeg om een beknopte commentaar te schrijven bij de beklievende documentaire over het proces-Eichmann, heb ik daar nogal ondoordacht in toegestemd. Bij nader toezien is het aartsmoeilijk – om niet te zeggen pretentief – om te pogen zelfs maar een begin van antwoord te formuleren op de vele ingrijpende vragen die worden opgeroepen door een proces waar één mens terechtstaat als dader van genocide. Die vragen betreffen niet alleen onze opvattingen inzake individuele en collectieve verantwoordelijkheid en schuld, vergelding en retributie, heling en vergeving, maar ook de implosie van wat wij doorgaans beschouwen als beginselen van een behoorlijke strafrechtsbedeling (legaliteit, proportionaliteit, personaliteit...).

Ik kan hoogstens proberen deze vragen te relateren aan enkele opvallende karakteristieken van het proces-Eichmann zoals ik die naar voren heb menen te kunnen halen in mijn eindverhandeling criminologie "*De mens als dader van genocide*" (1969).

Een eerste karakteristiek betreft de banaliteit van een misdadgebeuren dat als genocide wordt gekwalificeerd, en daarmee samenhangend de vaststelling dat zoveel zogenaamde doodnormale mensen zich ertoe hebben geleend om hieraan deel te nemen.

Ten tweede is er de enorme discrepantie tussen het persoonlijke verhaal van Otto Adolf Eichmann die sinds begin 1941, op grond van zijn verdiensten als hoofd van het centrale

emigratiecentrum te Berlijn en meer bepaald als transportdeskundige bij het *Judenfreimachen* van Oostenrijk, belast werd met de coördinatie van de deportaties die geïmplieerd lagen in de *Endlösung*, en aan de andere kant het victimologische verhaal dat diezelfde Eichmann in de loop van 1961 werd voorgehouden toen hij in Jeruzalem terechtstond op grond van de Israëliische wet nr. 5710 betreffende de berechting van de nazimisdadigers en hun medeplichtigen.

Een derde karakteristiek betreft de flagrante onmacht om vanuit strafrechtelijke optiek enigszins adequaat te reageren op de misdaad waarvoor Eichmann terechtstond. Feitelijk schoten hier alle mogelijke denkbare strafvormen tekort. Laat staan dat het recht ook maar op enigerlei wijze in staat geweest zou zijn om werkelijk "te helen" wat kapot was gemaakt. Bleef er dan niets anders over dan de uitvoering van de doodstraf? De immense schuld van Eichmann was bewezen, en daarbij paste alleen de zwaarst denkbare straf. Maar moest de doodstraf daarom aan hem –en vergelijkbare "morele monsters"– ook uitgevoerd worden? Op grond van de enorme kloof tussen het strafrechtelijke en het morele discours hebben velen (waaronder Hannah Arendt) gemeend om "ja" te moeten antwoorden op deze vraag. Anderen (waaronder Martin Buber) hebben argumenten aangedragen om op deze vraag "neen" te antwoorden, niet vanwege Eichmann, maar vanwege de mate van beschaving die de samenleving nastreeft en om duidelijk te maken dat de menselijke waardigheid die zij zegt een warm hart toe te dragen, serieus en hard is, overal en in alle gevallen.

In hetgeen volgt probeer ik de drie vermelde karakteristieken te toetsen op hun relevantie voor hetgeen vandaag de dag –zowel beleidsmatig als op reflexief niveau– aan de orde is inzake de maatschappelijke omgang met criminaliteit.

De mens als dader van genocide

"Van de misdaden, die in Hitlers machtsbereik gepleegd zijn, zeggen de neo-nazi's: het zijn leugens. De Duitsers zeggen: het waren de nazi's. De Europeanen zeggen: het waren de Duitsers. De Amerikanen zeggen: het waren de Europeanen. De Afrikanen en Aziaten zeggen: het waren de blanken. Eens zal men zeggen: het waren mensen. Maar nooit mogen we zeggen: het was Eichmann". Het zou onterecht zijn om deze uitspraak te lezen als een boutadeachtig bedoeld hoogstandje van de auteur Harry Mulisch. Het is veeleer een verwoording van de verwarrende ervaringen die Mulisch als betrokken journalist (want zoon van een joodse moeder) opdeed tijdens het Eichmann-proces. Zijn poging om een rationele greep te krijgen op wat Eichmann ten laste werd gelegd en zijn beoordeling van diens persoonlijke verantwoordelijkheid en schuld terzake, zijn gekleurd door sterk ambivalente gevoelens. De man die hij tijdens het proces te zien kreeg ("een oude, eenzame man in een glazen kooi") bleek weinig gemeen te hebben met de demonische figuur waarvoor hij in de media werd afgeschilderd, ware het niet dat diezelfde man in zijn kooi was terechtgekomen wegens (mede-)daderschap aan feiten die zich eigenlijk niet meer in morele categorieën laten beschrijven en die ons bevattingsvermogen te boven gaan. Mulisch heeft er echter veel moeite mee om het individu Eichmann te beschouwen als dé incarnatie van het kwaad in zijn uiterste vorm. In zijn verslaggeving wijst hij er geregeld op dat de openbare aanklager zijn betoog tegen Eichmann en zijn strafvordering heeft afgezwakt door hem een perverse sadist te noemen en als zodanig af te schilderen. Daarmee, zegt Mulisch, werd Eichmann verheven tot "de mythe van de misdadiger van het gangbare strafrecht", en werd hem tegelijkertijd zijn gevaarlijke karakter ontnomen. Het gevaarlijke van

Eichmann –en van vele anderen die zich voor hun deelname aan de *Endlösung* achteraf be riepen op het *Befehl ist Befehl* als rechtvaardigingsgrond– schuilt juist in het "gewone, het normale, het niet-pathologische van hun persoonlijkheidstype en hun gedragspatroon".

Ook de (van joods-Duitse afkomst) Amerikaanse filosofe Hannah Arendt is deze mening toegedaan en betoogt dat in haar indringende studie *Eichmann in Jerusalem, a report on the banality of evil* (Harmondsworth, 1963). Uitgangspunt van haar verslag is dat niet alleen de maatschappelijke maar ook de specifiek criminologische en victimologische relevantie van een misdaadgebeuren dat genocide heet, totaal genegeerd wordt door de daders ervan op welke wijze dan ook te gaan demoniseren en door hun betrokkenheid in dit gebeuren in forensisch-psychiatrische categorieën te gaan diagnosticeren en te classificeren.

Wat Eichmann betreft was dat demoniserings- en psychiatriseringsproces reeds ingezet jaren voordat hij werd gearresteerd. Op 24 november 1945 – tijdens een van de eerste Neurenbergprocessen had Wisliceny, naaste medewerker van Eichmann, verklaard dat deze hem had gezegd dat hij al lachend in zijn graf zou springen bij de gedachte dat door zijn toedoen minstens vijf miljoen joden waren omgekomen. Vanaf dat ogenblik was "het beeld" van Eichmann gecreëerd: het beeld van een apocalyptisch monster.

C. Wrighton sprak na de gevangenneming van Eichmann over "het beest aan de ketting"; C. Clarke over "de grootste sadist aller tijden"; openbaar aanklager Hausner had het in zijn strafvordering over "een demonische persoonlijkheid en perverse sadist". Dit Eichmannbeeld had een half-religieuze toon: Eichmann was de incarnatie van het slechte in mensengedaante; de protagonist van de

grootste misdaad aller tijden. Dit beeld was duidelijk geconcipieerd vanuit de onvoorstelbare en daarom quasi-metafysisch opgevatte misdaad die de *Endlösung* was. Het proces-Eichmann heeft bij de goegemeente dat beeld nog versterkt, juist omdat daar niet de concrete mens Eichmann centraal stond, maar wel het victimologische verhaal van de joden.

Het proces-Eichmann bracht aan het licht dat dit beeld een serieuze correctie behoefde op basis van een minutieuze reconstructie van de feiten waarvoor Eichmann werd beschuldigd, en van een ernstige analyse en evaluatie van de door Eichmann ingeroepen rechtvaardigingsgronden voor zijn persoonlijk aandeel in die feiten.

Hannah Arendt heeft zich gewaagd aan deze reconstructie en aan deze kritische analyse. Haar verslag over het Eichmann-proces circuleert omheen volgende vragen: wie was de mens Otto Adolf Eichmann; waaruit bestond zijn persoonlijk aandeel in de genocide en hoe kan dat aandeel worden verklaard; hoe kan het worden gekwalificeerd in termen van persoonlijke verantwoordelijkheid en schuld en hoe kan daar strafrechtelijk zo adequaat als mogelijk op gereageerd worden? Op gevaar af schromelijk tekort te doen aan de genuanceerdheid van Arendts betoog, probeer ik de voornaamste bevindingen naar voren te halen die zij uit haar observaties distilleert.

Het persoonlijkheidsbeeld van Eichmann kan nergens ingepast worden in één van de dader-typologieën zoals deze opgeld maakten in de klinische criminologie in de jaren vijftig en zestig van vorige eeuw. Tijdens het vooronderzoek was Eichmann langdurig en door verscheidene psychiaters onderzocht. De uitspraak van één van hen is historisch geworden: "Eichmann lijkt me meer normaal dan ik mezelf als normaal voorkom". H. Arendt ci-

teert met instemming de constatering van politicus M. Duverger: "Hadden de sociale omstandigheden en structuren Hitler in 1933 niet aan de macht gebracht, dan maakt alles het aannemelijk dat nu ergens in Duitsland een rustige, ernstige, nauwgezette burger zou leven in de genegenheid van zijn kinderen en kleinkinderen en in de achting van zijn buren: Adolf Eichmann".

Hiermee wordt de centrale these geïllustreerd uit Arendts betoog, namelijk dat *de misdaden waarvoor Eichmann in 1961 in Jeruzalem terechtstond, binnen het tijdsbestek waarin zij werden uitgevoerd, de logisch-consequente emanatie waren van de politiek die door de totalitaire nazistaat Duitsland werd gevoerd, en dat zij daardoor niet alleen een legitiem maar ook een imperatief karakter hadden.* De creatie en de aanpak van het jodenvraagstuk hadden, in de chaotische naoorlogse situatie van 1918-1930 een essentiële functie vervuld bij het tot stand komen van de nazistaat. De joden hadden mede de basis geboden waarop het eenheidsgevoel van het Duitse volk en de band met de *Führer* zich hadden voltrokken. Vanuit de interne logica van de nationaal-socialistische ideologie kon "de aanpak" van het jodenvraagstuk zich niet beperken tot de politieke exploitatie daarvan. *De negatie van het joodse antiras was inherent aan het beginsel van de realisatie van de Ariër.* Hitler heeft uit deze logica de uiterste consequentie getrokken, en de oorlogsomstandigheden boden hem hiertoe de mogelijkheden voorwaarden. Deze omstandigheden brachten met zich mee dat het "*Judenfreimachen*" van Duitsland en van de door haar bezette gebieden, in de richting gingen van de *Endlösung*. Alternatieve plannen (zoals het Nisko- en Madagascarplan) bleken binnen die context niet (meer) uitvoerbaar. Dat op de *Wannsee-Konferenz* ertoe besloten werd om van de deportaties met het oog op emigratie over te schakelen op deportaties

met het oog op fysieke uitroeiing, kan echter niet uitsluitend aan de oorlogsomstandigheden worden toegeschreven.

Op het moment waarop tot de *Endlösung* werd besloten, had zich in nazi-Duitsland een collectief vervreemdingsproces voltrokken dat toen nog maar nauwelijks omkeerbaar leek. Dit proces was het gevolg van het gegeven dat de loyaliteit jegens de *Führer* en de daaraan verbonden bevel- en gehoorzaamheidsstructuur tot de wezenlijke componenten van de nazi-ideologie behoorden. In de persoon van de *Führer* werd de Bismarckiaanse regel geprojecteerd dat "het recht" datgene is wat de ideologie dient. De eed van trouw aan de leider van de volksgemeenschap was niet voor niets verplicht gesteld voor alle ambtenaren, en de psychologische banden met de leider werden versterkt telkens twee Duitsers elkaar met een "Heil Hitler" begroetten. Zo voltrok zich in nazi-Duitsland geleidelijk aan een transformatie niet alleen van de beginselen waarop de juridische orde was gebaseerd, maar ook van de beginselen van de morele orde. Toen Hitler alle verantwoordelijkheid voor de daden van degenen die door een plechtige eed van trouw aan hem verbonden waren op zichzelf betrok, was deze transformatie compleet. Goed en kwaad werden dan als het ware bepaald door gehoorzaamheid aan of verzet tegen de wil van de *Führer*. "Abnormaal" waren veeleer de uitzonderingen die kozen voor een verzetshouding. Zeer veel Duitsers konden hun eed jegens de leider van de volksgemeenschap niet meer breken zonder het gevoel te krijgen dat hun hele morele belevingswereld – primitief en atavistisch als die geworden was – in elkaar zou storten. De identificatie met de morele standaard van de leider was maar mogelijk door een reductie van de gewetensfunctie tot het laten functioneren van de gehoorzaamheid. Deze reductie ontsloeg de gehoorzame burger van de ver-

antwoordelijkheid voor de inhoud van de door hem uitgevoerde bevelen.

Ten overstaan van Eichmann kan men zeggen dat hij wel "wist" wat er met de joden gebeurde, maar was hij zich ook "bewust" van de criminele inhoud van het bevel waaraan hij gehoorzaamde? Kon hij die inhoud voor zichzelf als problematisch beschouwen binnen een context waarin een confrontatie van zijn handelwijze met de hem omringende realiteit werd geblokkeerd, in die zin dat die criminele inhoud integraal deel uitmaakte van die realiteit als zodanig? De rechtvaardigingsgronden die Eichmann tijdens zijn proces voor zijn handelwijze inriep, zijn in dit opzicht relevant. Zij zijn symptomatisch voor een van zichzelf vervreemd geraakte mens:

- Tijdens zijn proces verklaarde Eichmann dat hij altijd had willen handelen volgens de morele beginselen van Kant, maar met zijn interpretatie daarvan "*Führerworte haben Gesetzkraft*", illustreerde hij de deformatie die hij aan het Kantiaanse principe gaf.

- Typerend voor Eichmann –in tegenstelling tot vele andere protagonisten van de *Endlösung*– is dat hij zich voor alles beriep op het legitiem karakter van zijn daden. Dat was voor hem belangrijker dan alle andere motieven die werden aangevoerd om de *Endlösung* te rechtvaardigen. De ideologische geladenheid van het "joodse vraagstuk" bleek hem eerder onberoerd te hebben gelaten. Het was hem vóór alles te doen om "een politiek vraagstuk dat in het belang van het Reich diende opgelost". Het begrip "jood" werd bij hem minder geassocieerd met de mythe van de minderwaardige mens dan met de mythe van de staatsvijand. Eichmann verklaarde dat hij zelf niet precies wist waarom (ook) de Zigeuners dienden uitgeroeid te worden. Hem was gezegd dat het om potentiële vijanden van de staat ging. De aan hem toegeschreven bewering dat hij al lachend in zijn graf zou

springen bij de gedachte dat door zijn toedoen vijf miljoen joden waren omgebracht, is dan te verklaren in de zin die Eichmann daar zelf aan gaf: namelijk dat hij nooit "joden" zou hebben gezegd, maar wel "vijanden van het rijk". Bij zijn aanhouding verklaarde Eichmann zelfs dat hij vrede wilde sluiten met zijn vroegere vijanden, maar zo'n bewering klonk in 1960 volledig ontdaan van elke realiteitszin. Dergelijke uitspraak was in feite typerend voor de clichés die twaalf jaar lang het politieke bestel van het nationaal-socialisme hadden gevoed. Hierbij werd de *Endlösung* beschouwd als een machtsconflict tussen twee politieke grootheden. De nazi's hebben dit schema tot in den treure gebruikt, ook toen zij wisten dat de oorlog verloren was. R. Ley, de chef van het N.S.-Arbeidersfront, stelde toen een verzoeningscommissie voor waarin nazi's en joden zouden zetelen, en H. Himmler beval het stopzetten van de "vijandelijkheden" tussen nazi's en joden.

- Juist voor zijn overbrenging naar Israël schreef Eichmann "...Ik neem op mij zonder overdrijving verslag uit te brengen van alle feiten die betrekking hebben op de laatste jaren van *mijn officiële plichten* in Duitsland, zodat het nageslacht een juist beeld zal krijgen". Tijdens zijn proces betoogde hij in het lang en het breed dat hij die "plichten" op een correcte, goed georganiseerde manier vervulde: "*Ich sass am Schreibtisch und machte meine Sachen*". Tussen de door hem uitgewerkte en ondertekende deportatiebevelen en de uiteindelijke vergassing van de joden lag een ganse reeks van deelactiviteiten. Het quasi-zakelijke karakter van Eichmanns bijdrage aan de *Endlösung* maakte dat hij niet rechtstreeks werd geconfronteerd met de gevolgen van zijn daden. Die schenen de periferie van zijn bewustzijn maar amper te bereiken en zij konden er vlot uit worden weggeredeneerd. Hij zocht een rechtvaardiging voor zijn han-

delen in het bureaucratisch karakter van zijn werk als hoofd van bureau IV B4 (belast met de "joodse aangelegenheden") toen hij zich tijdens zijn proces afvroeg waarom het treinpersoneel dat de joden vervoerde, minder schuldig zou zijn dan hijzelf.

- Eichmann ging het verst in zijn schuldontkenning toen hij –onmiddellijk voordat tegen hem het doodvonnis werd uitgesproken– verklaarde: "Ik ben niet het monster dat men van mij heeft willen maken. Ik ben het slachtoffer van een verkeerde conclusie". Hiermee bedoelde hij dat ieder ander zijn werk in zijn plaats had kunnen doen. Volgens hem waren tachtig miljoen Duitsers potentieel tot hetzelfde in staat en zouden zij gehandeld hebben zoals hijzelf had gedaan. Eichmann verstond hieronder dat, wanneer iedereen schuldig is of kan zijn, in feite niemand het is. Dat het kritiekloos aanvaard bevel hem engageerde in de criminele excessen van het nationaal-socialisme, was voor hem geen probleem omdat elke verantwoordelijkheid daarvoor gedragen werd door instanties buiten hem: de *Führer* en zijn hiërarchische oversten. In zijn eindverklaring op het proces verklaarde Eichmann dan ook dat alleen zijn gehoorzaamheid en zijn respect voor de discipline hem als schuld aangerekend konden worden...

Het valt moeilijk te ontkennen dat Eichmanns verdediging alles weg heeft van een rationalisatie achteraf van iets wat hij in de periode 1938-45 als vanzelfsprekend en nastrevenswaardig beschouwde. De totalitaire nazistaat heeft het kader geboden en de voorwaarden geschapen waarin hij – en met hem heel veel anderen – zich hebben geleend tot de medewerking aan onvoorstelbare criminele excessen. Dit laat ons op een verbijsterende wijze zien hoezeer "normale" mensen in bepaalde randsituaties in staat blijken tot misdaden in vergelijking waarmee de

"gewone misdadiger" tot een curiosum verbleekt. H. Rümke, één van de nestors van de Nederlandse psychiatrie, heeft in verband met het Eichmannproces beweerd dat de gezonde mens een vergeten mens is wiens potentiële gedragspatroon veel te weinig wordt onderzocht: "De antropologische onzekerheden over de mens zelf vormen in feite de fundamentele vraagstelling in verband met de benadering van de mens als dader van genocide". Eichmann incarneert het tegenovergestelde van de mens die zich weigert aan te passen aan de maatschappelijke normen en die volgens het volkse gezegde "niet deugen wil". H. Mulisch noemt het daarom gevaarlijk om hem te proberen in te passen in een of andere gangbare misdadigerstypologie: "Wij moeten niet zozeer letten op misdadigers; wij moeten blijven letten op doodgewone mensen".

Het verhaal van de individuele dader contra het victimologische verhaal

Het Eichmannproces situeerde zich in de lijn van de naoorlogse processen tegen de oorlogsmisdadigers, maar het nam in deze lijn om verschillende redenen een bijzondere plaats in:

- Ten eerste, voor de eerste maal werd de misdaad van genocide in zijn volle omvang en in al zijn karakteristieken op dergelijke wijze in het licht geplaatst. Tijdens de processen die gevoerd werden voor het internationaal militair tribunaal van Neurenberg, werd de genocide vooral behandeld in zover deze verband hield met de andere misdaden die er werden berecht: misdaden tegen de vrede, oorlogsmisdaden en misdaden tegen de mensheid. Tijdens de processen tegen de *Einsatzgruppen* SS en tegen de nazidokters bijvoorbeeld kwam de genocide enkel aan bod in haar interferentie met het concentratiekampstelsel, de medische experimenten op mentaal zieken of de agressieoorlog tegen Rus-

land. Alleen het Eichmannproces zou exclusief gewijd worden aan de misdaad van genocide.

- Ten tweede, mét Eichmann zou een bepaald type van oorlogsmisdadiger terechtaan. Hij behoorde niet tot degenen die politieke beslissingen konden nemen; anderzijds was hij geen lid geweest van het kamppersoneel en behoorde hij niet tot de onmiddellijke uitvoerders van de moordpartijen. De aanklacht tegen Eichmann ging er niet van uit dat hij eigenhandig ook maar één jood zou hebben gedood. Hem werd ten laste gelegd dat hij de moord op zes miljoen joden minutieus zou hebben voorbereid, gepland en georganiseerd. Hij belichaamde het technische, quasi-zakelijke karakter van de *Endlösung*. Het proces tegen dergelijk type van dader valt vanuit dit opzicht moeilijk te vergelijken met dat tegen de gepassioneerde Julius Streicher die terechtstond als specialist van de antisemitische hetze die via *Der Stürmer* werd verspreid; evenmin valt het te vergelijken met de Auschwitzprocessen, omdat de daders daar altijd in een directe relatie stonden tot hun slachtoffers.

- Ten derde, een andere karakteristiek was dat Eichmann alleen voor zijn rechters zou verschijnen, en dit ruim vijftien jaar na de Duitse nederlaag. Dit gegeven had zijn invloed op het proces en de beoordeling van Eichmann. De opinie van Simon Wiesenthal is in dit opzicht relevant: "De gevangenneming van Eichmann kwam op het psychologisch juiste tijdstip. Was hij onmiddellijk na het einde van de oorlog gearresteerd en in Neurenberg berecht, dan zouden zijn misdaden nu al vergeten zijn. Hij zou dan alleen een van de velen in de beklagdenbank geweest zijn. Tot het proces Eichmann toe waren er velen in Duitsland en Oostenrijk die beweerden niets te weten of die niets wilden horen van de enorme misdaden van de SS. Het proces Eichmann heeft aan deze vorm van zelfbedrog een einde gemaakt."

- Ten vierde, verder kan moeilijk worden ontkend dat het Eichmannproces werd aangewend om de eenheid en de mystificatie van de staat Israël in het licht te stellen. Eichmanns kidnaping en zijn berechting in Jeruzalem moeten begrepen worden vanuit de vastbeslotenheid van David Ben Goerion en zijn regering om voor de wereld geen enkele twijfel te laten bestaan over het feit dat er zes miljoen joden door de nazi's waren gedood: "Het proces van de misdadiger Eichmann zal het Neurenberg zijn van het joodse volk... Hij zal het doel dienen het volle licht te werpen op Hitlers berucht plan om het *joodse* vraagstuk door genocide op te lossen". Keerzijde van deze medaille was dat de centra van de Arabische perswereld (Caïro, Beirouth, Amman..) de aanklacht tegen Eichmann afdeden als propaganda en bedrog.

- De joden waren het voornaamste subject en object van het Eichmannproces. Het betoog van openbaar aanklager Hausner was veeleer gebaseerd op de geschiedenis van het lijden van het joodse volk dan op de schuldlast van de concrete dader Eichmann. Een opvallend kenmerk van het getuigenverhoor was dat het victimologische probleem in al zijn details werd geschetst en dat de persoon van Eichmann hierbij geregeld scheen te verbleken of uit het vizier verdween. De getuigen ter ontlasting waren trouwens gering omdat Israël weigerde een vrijgeleide te geven aan ex-nazipartijleden die eventueel zelf een beschuldiging riskeerden van misdaden tegen de mensheid.

- Zelfs afgezien van de eventuele politieke bijbedoelingen van Eichmanns berechting in Jeruzalem, kwam zijn proces erop neer dat voor het forum van de wereldopinie de geschiedenis werd verteld van het Hitlerisme en het joodse martelaarschap. Of, zoals Wiesenthal verklaarde: "De mens Eichmann telde niet mee; hij stierf op het moment waarop hij de gerechtszaal binnentrad. Maar toen lazen

miljoenen over hem, hoorden zij de geschiedenis van de volkomen liquidatie door hun radiotoestellen en zagen de rechtzaal op hun tv-scherm voor zich".

De paradox van het Eichmannproces was ongetwijfeld de door de openbare aanklager Hausner afgeschilderde monsterachtigheid van de *Endlösung* en de gewone, bijna familiair aandoende man die zich hiervoor te verantwoordde had. Die paradox bracht met zich mee dat alle aandacht is uitgegaan naar het victimologische verhaal van de joden, en dat het verhaal van de individuele dader, de mens Otto Adolf Eichmann, nauwelijks aan bod kon komen. Dit was ten dele inherent aan de misdaad waarvoor Eichmann zich te verantwoorden had. Zijn schuld kon nauwelijks in de gangbare, juridische concepten worden gevat en gekwalificeerd. Of zoals het Hof in Jeruzalem het formuleerde: "Bij een zo ongehoorde en ingewikkelde misdaad als die waarmee wij hier te maken hebben (...) heeft het weinige zin gebruik te maken van de normale begrippen van aanstichting en complot. Want deze misdaden zijn massaal gepleegd, en de afstand of nabijheid van de dader tot hem die het slachtoffer feitelijk heeft gedood, heeft als maatstaf voor zijn verantwoordelijkheid geen betekenis".

De paradox waarover sprake heeft er echter niet toe geleid om rationeel in te gaan op de vraag hoe "die familiair aandoende man in zijn glazen kooi" – en met hem duizenden anderen – zich er toe heeft kunnen lenen, om vanuit een geperverteerde logica, kritiekloos en gewetensvol zijn medewerking te verlenen aan wat hij noemde "de politieke oplossing van het jodenvraagstuk". Niet Otto Adolf Eichmann stond in Jeruzalem terecht, maar de figurant Eichmann die het kwaad in zijn uiterste vorm symboliseerde, het slechte in mensengedaante. Vandaar dat H. Mulisch kon schrijven: "Nooit in de wereldgeschiedenis

heeft de mensheid zich zo eensgezind gespeend van sympathie opge maakt om één man te vernietigen als in het geval van Adolf Eichmann". *Maar door hem te demoniseren als dé protagonist van de grootste massamoord aller tijden, ontdoen wij de realiteit van het kwaad van zijn "banaal" karakter en verplaatsen die realiteit naar een irrationele, quasi-metafysische ruimte.*

De demonisering van de mens als dader van genocide heeft ook zijn victimologische keerzijde. Ook het slachtofferschap van de joden kreeg daardoor een quasi-religieuze geladenheid (zie wat dit betreft: de recente publicatie van Jan Oenema over het scheppen van een morbide behagen in het absoluut verschrikkelijke, in: Een vreemd geluk. De publieke religie rond Auschwitz, Balans, Amsterdam, 2003). Van daaruit wordt een rem gezet op elke kritische reflectie over de vraag of en hoe ook slachtoffers geïnvolveerd kunnen geraken in een misdaadgebeuren.

H. Arendt heeft dat bijvoorbeeld ondervonden na de publicatie van haar rapport over het proces-Eichmann. Haar these dat Eichmann was begeistert door de emigratie van alle joden naar één staat (het Madagascar- en het Niskoplan), werd nauwelijks betwist, tenzij op het punt waar zij aantoonde dat Eichmann bij de voorbereidselen van dit plan effectief geholpen werd door zionisten en joodse leiders. Dat leidde in Israël tot een hevige controverse.

Waar de daders van genocide worden gedemoniseerd en de slachtoffers gecanoniseerd, komt de polarisatie tussen "goeden" en "slechten" muurvast te zitten. Dat is een problematisch gegeven, niet in het minst omdat hier de voedingsbodem ligt voor een herhaling van de geschiedenis, in welke varianten dan ook.

Wat te doen met mensen als Eichmann?

Het Eichmannproces en de afloop daarvan heeft op een indringende wijze de vraag aan bod gebracht hoe vanuit strafrechtelijke optiek "zo adequaat mogelijk" had kunnen gereageerd worden op de misdaden waarvoor Eichmann terechtstond. Binnen het bestek van deze bijdrage kunnen bij die vraag alleen maar enkele kanttekeningen en morele argumenten worden geformuleerd, die kunnen gelezen worden als voorzetten tot verdere discussie.

Het ligt voor de hand dat het Eichmannproces niet alleen het debat over de doodstraf sterk heeft geactiveerd, maar ook over de vraag wat in confrontatie met zwaar ingrijpende misdaden de "meest passende straf" zou kunnen zijn.

- Ten eerste, onder andere Hannah Arendt was de overtuiging toegedaan dat de doodstraf voor Eichmann in vergelijking met zijn misdaden nog te licht was, maar dat dit geen reden kon zijn om hem dan maar niet te executeren. Zij gaat uit van de gedachte dat burgers het niet hoeven te verdragen dat zij nog langer deel moeten uitmaken van dezelfde morele gemeenschap als bepaalde uitzonderlijk zware misdadigers. Zij vond dat de rechters in Jeruzalem destijds tegen Eichmann hadden moeten zeggen: "*No member of the human race can be expected to want to share the earth with you. This is the reason, and the only reason, you must hang*". Of: vanwege diens misdaden tegen de menselijkheid wordt van niemand meer verwacht dat hij Eichmanns waardigheid nog zal erkennen en wordt hij feitelijk uit de morele gemeenschap verwijderd. Maar om van daaruit over te gaan tot de stelling dat "verwijdering uit de morele gemeenschap" ook "verwijdering uit het leven" betekent, zijn mijns inziens nadere argumenten nodig.

- Ten tweede, in het verlengde hiervan: vaak wordt beweerd dat een vrijheidsstraf een te milde straf zou geweest zijn voor iemand als Eichmann. Maar een samenleving kent nu een-

maal bepaalde onopgeefbare waarden, die een begrenzing vormen van wat zij haar burgers, zelfs "de slechtste", mag aandoen. Op grond van het humaniteitsprincipe mag een straf juist niet de verwerpelijkheid herhalen van de misdaad, maar moet zij de hogere standaard weerspiegelen van de morele orde die door de dader werd geschonden. Het is deze standaard die bepaalt wat "de zwaarste straf" is. Het gegeven dat in bepaalde gevallen veel mensen vinden dat daarop een uitzondering moet kunnen gemaakt worden, is niet voldoende om een doodvonnis te legitimeren. Het is precies om deze reden, dat de Verenigde Naties hebben besloten om bij de berechting door een internationaal tribunaal van degenen die verantwoordelijk waren voor de genocide in Rwanda, de doodstraf niet als sanctiemiddel te gebruiken.

- Ten derde, *vanuit victimologisch oogpunt kan men zich voorstellen dat in het geval van Eichmann de doodstraf wordt bepleit met een beroep op de noodzaak van vergelding, meer bepaald door het ernstig nemen –en dus niet langer taboeëren– van de emotionele component van de vergelding, namelijk de wraak.*

Maar juist vanuit het oogpunt van de vergelding schieten in een geval zoals Eichmann alle straffen –ook de doodstraf– tekort.

Als met straf beoogd wordt om de dader zoveel leed toe te voegen als hij zijn slachtoffers heeft aangedaan, dan is hier elke straf een belediging voor hen en hun nabestaanden. Dat geldt niet alleen in het geval van Eichmann, maar in elke zaak waarin één dader meerdere levens op zijn geweten heeft. Vergelding in deze zin van het woord is ontoereikend, juist daar waar zij het hardst nodig is, namelijk in de zwaarste gevallen.

Hoe onuitsprekelijk groot en misdadig de misdaden van personen als Eichmann ook zijn, de gevolgen van hun daden zijn onherstelbaar. Het benemen van hun leven in naam

van de gerechtigheid voegt daar niets aan toe en doet daar niets van af, het is hooguit een symbool van machteloosheid en van een vergelding die schromelijk tekort schiet. De gerechtigheid, de menselijke waardigheid en gelijkheid worden wél gediend met de bestrijding en uitschakeling van alles wat daar haaks op staat, maar niet met de dood van wie deze waarden op een excessief-criminele manier heeft geschonden. Met hun dood is de ongerechtigheid nog niet opgeheven. Dit wordt nog ondersteund door het volgende.

Uit het voorgaande is hopelijk duidelijk geworden hoe "gewoon" Eichmann was. Figuren als hij tonen aan dat absolute macht en absolute systemen ertoe in staat zijn om "gewone" mensen te brengen tot het plegen van waanzinnige en onmenselijke daden. Zulke individuen hebben hun verschrikkelijke daden niet alleen verricht, maar wel met de actieve steun van een aanzienlijk deel van de bevolking. Voor vergelding in de zin van herstel is dus veel meer nodig dan hun bestraffing, namelijk rehabilitatie van en hulp aan de slachtoffers en hun nabestaanden, én heroriëntering of zelfs herinrichting van de samenleving die ruimte schiep voor hun daden. Het executeren van Eichmann speelt bij deze heroriëntatie geen of zelfs eerder een contraproductieve rol. Bij rehabilitatie van de slachtoffers speelt zijn executie alleen maar een emotionele rol, die tegemoet zou moeten komen aan hun behoefte aan wraak. Het elimineren van de oorzaak van de ellende in iemands leven heft die ellende zelf nog niet op. Daar zijn heel andere dingen voor nodig, waaronder de ervaring ernstig genomen te worden in wat iemand overkomen is, het gevoel van veiligheid en een garantie dat herhaling uitgesloten is. Zo' n garantie hangt echter niet af van het al dan niet in leven zijn van die ene dader, maar van de opstelling van alle potentiële daders, dit wil zeggen de samenleving waar men deel van uitmaakt.

Het naoorlogse Duitsland heeft er heel veel moeite mee gehad om haar opstelling inzake de heroriëntatie en herinrichting van de samenlevingsorde, en de eigen verantwoordelijkheid daarvoor, kritisch onder ogen te zien. Figuren als Eichmann hebben in dat verband een belangrijke alibifunctie vervuld. Aan het hen toegewezen lot kon de illusie worden gekoppeld dat de morele balans terug in evenwicht was. De Duitse oorlogsgeneratie, in het bezit gebleven van alle politieke en maatschappelijke macht, verdrong haar schuld aan de nationaal-socialistische misdaden of ontkende die gewoon. De naoorlogse generatie accepteerde dit niet. Ze vroegen hun moreel zwaar gecorrumpeerde ouders om opheldering van het verleden en om tekenen van berouw. En toen ze die niet kregen, werden hun eigen pogingen om morele integriteit te bereiken alleen maar des te krampachtiger (zie de opkomst van de RAF..).

In het licht van deze vaststelling kan de vraag hernomen worden wat in het geval Eichmann "de meest gepaste straf" zou kunnen zijn geweest? Ervan uitgaande dat in dergelijk geval vanuit vergeldingsoogpunt elke straf tekort schiet, zou misschien volgend "voorstel" kunnen overwogen worden. Het komt van Abel Herzberg, oud-gevangene uit het concentratiekamp van Bergen-Belsen. In zijn fantasie gaf hij een draai aan wat, volgens hem, een straf zou kunnen inhouden die én een symbolische functie had én die tegelijk uitdrukking was van, wat hij noemde, "een gestileerde, zoete wraak": "Dat Eichmann ter dood werd veroordeeld kan ik billijken. Alleen, Israël had hem gratie moeten verlenen, om hem vervolgens aan een parachute boven Beieren te droppen, onder het motto: '*Zie maar wat je ermee doet*' ."

Na zijn kampervaring is bij Herzberg de stilering van zijn wraakgevoelens waarschijnlijk vergemakkelijkt door de visie die hij op oor-

logsmisdadigers ontwikkelde. Of misschien moeten we wel zeggen dat hij die visie ontwikkelde juist om zijn woede te kunnen temperen en zich daarin niet te verstikken. Zijn woede noch zijn verwoede pogingen tot "genezend begrijpen" zijn gericht geweest op afzonderlijke individuen. Het waren voor hem geen beesten, monsters of gewetenloze schurken: "Want zelfs als we ervan uitgaan dat zij beesten zijn, dan blijft toch de vraag hoe het zit met die dierenbescherming...". En over Eichmann: "*Ik wou dat het waar was. Dat hij een monster was. Het zou heel erg zijn, maar we zouden ons tenminste tegen hem kunnen beschermen. Maar het is, helaas, niet waar. Eichmann is een mens en, naar ik ernstig vrees, nog een gewoon mens ook. Hij woont overal in de wereld te midden van ons. Hij is een soortgenoot; de mens zelf die zich rekenschap moet geven omtrent zijn aard*". Want dat afschuwelijke kwaad huisde volgens Herzberg in iedereen, zoals hij trefzeker een joodse vrouw voorhield die hem tijdens een lezing over de jodenvervolgung vroeg wat we moesten doen om te voorkomen dat onze kinderen weer slachtoffer worden: "*Dat is het probleem niet, mevrouw. Het probleem is hoe wij kunnen voorkomen dat onze kinderen beulen worden*".

Achiel Neys

15 augustus 2003

HARRY MULISCH OVER HET PROCES EICHMANN

Boekbespreking: De zaak 40/61

Buenos Aires, ergens in het jaar 1960. Drie mannen van de Israëliische geheime dienst zitten tegenover een naakte vierenvijftigjarige man. Na vele vragen en halve antwoorden is het uiteindelijk de röntgenfoto van zijn schedel, met hierop de sporen van een jaren eerder door een ongeval opgelopen dubbele schedelbreuk, die de ondervragers uitsluitsel geeft: deze weerloze, bevende vijftiger is wel degelijk Adolf Eichmann, de man die in dienst van Hitler tijdens de Tweede Wereldoorlog instond voor de deportatie van tienduizenden onschuldigen naar concentratiekampen en gaskamers.

Zijn ondervragers laten hem de keuze onmiddellijk te worden geëxecuteerd, of in Jeruzalem te worden gevonnist. Hij neemt deze laatste optie.

Verdoofd, vermomd en in een rolstoel wordt Eichmann hierop uit Argentinië weggesmokkeld, met aan de grenscontroles de smoes dat het om een oude, zieke Jood gaat die, alvorens te sterven, nog één keer Israël, de grond der vaders, wil zien.

In het voorjaar van '61 start, onder het oog van de wereldpers, in Jeruzalem het fameuze 'proces Eichmann', met als referte bij de arrondissementsrechtbank het dossiernummer '40/61'.

Onder de aanwezigen bevindt zich, in opdracht van een krant, de Nederlandse schrijver Harry Mulisch. Zijn observaties en overwegingen aangaande deze zaak vormen de basis voor een artikelenreeks in 'Elseviers Weekblad', later gebundeld in een boek onder de titel 'De Zaak 40/61'.

Het lezen van dit boek is een verwarrende ervaring, en dat moet voor Mulisch ongetwijfeld ook het schrijven zijn geweest. Zelf half-Jood beschrijft hij een eigen, intense worsteling, waarbij hij zich voortdurend moet behoeden voor een zekere sympathie met die oude, eenzame man in de glazen kooi, blijkbaar schuldig aan feiten die zich eigenlijk niet meer in morele categorieën laten beschrijven. Het boek gaat eigenlijk niet zozeer over de figuur Eichmann, maar over Eichmann als symbool van het kwaad in zijn uiterste vorm, dat, in termen van individueel handelen, eigenlijk vooral als anonimiteit en middelmatigheid blijkt te verschijnen. In het proces, dat uiteindelijk zal leiden tot zijn dood, is de mens Eichmann uiteindelijk niet meer dan een figurant.

In zijn poging te begrijpen, laat Mulisch zich door de verklaringen van Eichmann inspireren tot een bezoek aan de concentratiekampen en de ruïnes van de Nazi-kantoren te Berlijn, aan de overblijfselen van het ghetto van Warschau. Hij bespaart zich de gruwel niet die spreekt uit de getuigenissen van kamp-overlevenden tijdens het proces, maar blijft tegelijk een scherp observator van de context waarin dit proces plaatsvindt en van de mechanismen waaraan het onderhevig is. Hij bezoekt het jonge Israël met zijn onverwoestbare dynamiek en schoonheid, maar met ook zijn fanatisme en zijn veelvuldig aanwezige prikkeldraadversperringen. Hij gaat ook op zoek naar de psychologie achter het fascisme. Het lijkt erop dat niet enkel het begrip 'kwaad' maar, en hieraan gekoppeld, ook de noties 'schuld' en 'recht' zich in dit dossier bewegen in de ijle ruimte buiten de eigen bevattelijkheidsgrenzen.

Of dit boek een aanrader is voor magistraten, advocaten en bemiddelaars, durf ik niet zondermeer te zeggen. Voor mijzelf riep de lectuur een weinig tastbaar, maar onrustwekkend gevoel op van actualiteit. Het deed me inwendig ook voortdurend terugkoppelen naar talloze aspecten van het werk als bemiddelaar

tussen slachtoffers en daders van misdrijven. Het boek roept in elk geval verschroeiende vragen bij concepten als 'plicht', 'recht', 'verantwoordelijkheid', 'schuld' en 'vergeving'. Mulisch zoekt voor zichzelf een begin van een antwoord bij een Joods rabbijn: "Wie vergevingsgezind is jegens de wreden zal ten slotte wreed worden jegens de vergevingsgezinden".

Het boek eindigt zo zakelijk en zo rauw als het begon, met de winstcijfers van de verkoop van het beruchte gas 'Zyklon B', eigenlijk een insectenverdelgingsmiddel, en met de mededeling dat de firma, die eertijds instond voor de bouw van de crematoria, in de vijftiger jaren in de Bondsrepubliek een octrooi verwierf voor lijk- en kadaververbranding.

Waarop Mulisch afsluit:

En in de witte nevel hangt de zon van Birkenau. Ver weg fluiten nog onafgebroken de locomotieven.

Harry Mulisch, *De Zaak 40/61, Een Reportage*, Uitg. De Bezige Bij, Amsterdam, 1962.

Leo Van Garsse

VERSLAG SAMENSPRAAK

13 JUNI 2003

Thema: werken met vrijwilligers in het kader van herstelbemiddeling

Natalie Van Paesschen, coördinator van de Bemiddelingsdienst te Leuven (BAL) verwelkomt de aanwezigen, die iets minder talrijk zijn als bij vorige gelegenheden. "Heeft dit te maken met het thema of met het tijdstip of met de warmte...?" Enige ontgooche ling is er wel vooral bij de mensen van BAL die hun ideeën toch graag getoetst hadden bij collega-bemiddelaars. Toch wordt het een boeiende namiddag.

Mevrouw Van Velthoven, substituut Jeugdzaken bij het parket te Leuven, komt als eerste aan het woord. Bij een rondvraag bij haar collega's kreeg zij in eerste instantie weigerachtige reacties op de idee om in het kader van bemiddeling minderjarigen te gaan werken met vrijwilligers. "De werking draait nu goed, kan hier nog iets 'ten goede' aan veranderd worden" was de algemene teneur.

Meer specifiek werd opgemerkt dat bemiddeling in Jeugdzaken zeer nauw verweven is met de beslissing tot vervolging wat een duidelijk verschil is met de bemiddeling voor meerderjarigen. In Leuven wordt elk dossier waarin schade is en waarin de jongere minstens gedeeltelijke verantwoordelijkheid opneemt doorverwezen naar de bemiddelingsdienst. Elk dossier krijgt bij doorverwijzing een code: code 1 betekent dat de zaak sowieso wordt geseponeerd; code 2 geeft aan dat wanneer de bemiddeling tot een goed resultaat komt de zaak niet wordt verwezen naar de jeugdrechtbank indien de overeenkomst voor beide partijen bevredigend is; zaken waarin de Jeugdrechtbank sowieso wordt gevorderd krijgen code 3 en worden verwezen naar de bemidde-

lingsdienst via het parket; wanneer de substituut nog geen oordeel heeft over wat te doen wordt het dossier voorzien van code 4. Het resultaat van de bemiddeling kan dan een factor zijn bij de beoordeling.

In Leuven wordt een vrij groot deel van de bemiddelingsprocessen afgesloten met een positief resultaat en het parket wil dit ook zo houden. Tevens hecht het parket veel belang aan de wijze van rapporteren, zoals nu overeengekomen, waarbij weliswaar het beroepsgeheim wordt gerespecteerd maar toch aandacht gaat naar de beoordeling door de bemiddelaar van de houding van de jongere tijdens de bemiddeling.

Dit alles vraagt een zekere deskundigheid van de bemiddelaar waarbij vanuit het parket de vraag gesteld wordt of dezelfde garanties kunnen geboden worden wanneer men werkt met vrijwilligers. In ieder geval dient voldoende tijd besteed aan opleiding, coaching en begeleiding van de vrijwilligers en dient de motivatie van de vrijwilliger ernstig te worden bevraagd, aldus mevrouw Van Velthoven.

Verder stelt zich ook het probleem van het geheim van het onderzoek waarbij de bemiddelaars nu reeds een geprivilegieerde positie krijgen en inzage krijgen in dossiers. Of het parket-generaal deze toezegging ook zal doen t.a.v. vrijwilligers is helemaal niet gezegd.

Besluitend stelt mevrouw Van Velthoven zich de vraag of het werken met vrijwilligers in het kader van bemiddeling met minderjarigen een effectieve meerwaarde zal hebben en of andere terreinen zich niet beter lenen tot het experimenteren met vrijwilligers zoals bvb. bemiddeling in scholen.

In een eerste reactie stellen de medewerkers van BAL dat het werken met vrijwilligers voor hen een conceptuele keuze is gebaseerd op inhoudelijke argumenten eerder

dan op pragmatisch-economische argumenten. Een en ander dient echter nog verder geëxpliciteerd liefst in samenspraak met alle betrokken partners.

Vervolgens komt Astrid Rubbens, stafmedewerkster Steunpunt Algemeen Welzijnswerk aan het woord. Zij licht toe hoe de hulpverlening aan slachtoffers dit denkproces reeds heeft doorgemaakt en begin de jaren '90 een veralgemening werd doorgevoerd van het werken met vrijwilligers voor alle centra slachtofferhulp in het kader van het programma Burgers voor Burgers. Men liet zich hierbij inspireren door de ervaringen in het buitenland die getuigden van een inhoudelijke meerwaarde van deze optie.

Het werken met vrijwilligers werkt 'normaliserend' aldus Astrid. Wat slachtoffers naar aanleiding van hun slachtofferschap doormaken is een *normale* reactie op een *abnormale* gebeurtenis. Het inschakelen van vrijwilligers-hulpverleners bekrachtigt dit en voorkomt het medicaliseren en stigmatiseren waarbij uiteindelijk voorbijgegaan wordt aan de erkenning van het slachtofferschap. Het werken met vrijwilligers heeft ook een drempelverlagend effect naar die slachtoffers die behoefte hebben aan steun en hulp bij het doormaken van hun 'normaal verwerkingsproces' (het doelpubliek van slachtofferhulp) en laat ook toe meer slachtoffers te bereiken. Op die manier wordt tijdig tegemoetgekomen aan een eventuele hulpvraag en wordt voorkomen dat een 'normaal verlopend verwerkingsproces' toch fout gaat lopen.

Een van de kenmerken van slachtofferschap is dat het vertrouwen in de samenleving werd geschonden: een gebaar vanuit deze samenleving onder de vorm van de vrijwillige inzet van medeburgers wordt door slachtoffers zeer gewaardeerd en draagt bij tot het herstel van hun vertrouwen.

Ook voor slachtofferhulp zelf heeft het werken met vrijwilligers een belangrijke meerwaarde: je wordt geconfronteerd met allerlei

vragen die een nieuwe dynamiek teweeg brengen in de werking.

Vanzelfsprekend heeft het werken met vrijwilligers een economische waarde, aldus Astrid, maar dit wordt vanuit slachtofferhulp eerder beschouwd als een gevolg dat dan mooi is meegenomen eerder dan dat dit een reden zou zijn voor het werken met vrijwilligers.

Astrid beklemtoont dat het werken met vrijwilligers op verschillende terreinen van het samenlevingsgebeuren sowieso uiting en vorm geeft aan een solidaire samenleving wat uiteindelijk toch een belangrijke maatschappelijke meerwaarde betekent.

Ondanks deze inhoudelijke argumenten pro het werken met vrijwilligers verliep de implementatie van de vrijwilligerswerking slachtofferhulp in de verschillende gerechtelijke arrondissementen niet zonder problemen. Van bij aanvang dient men immers garant te staan voor een kwaliteitsvolle dienstverlening wat meteen betekent dat heel wat aandacht dient besteed aan selectie, opleiding, coaching en coördinatie van de vrijwilligers. Tevens dient nogal wat tijd en energie gestoken te worden in communicatie met allerlei partners op het terrein zoals politionele diensten en parket die in eerste instantie eerder sceptisch stonden tegenover de inbreng van vrijwilligers. Geleidelijk aan evolueerde men van een aantal kleinschalige initiatieven tot een veralgemening van de vrijwilligerswerking waarbij ook linken gezocht werden met andere vormen van vrijwilligerswerk binnen het algemeen welzijnswerk. Gezocht werd naar eenvormigheid waarbij een proces van visieontwikkeling werd opgestart dat nu recent resulteerde in een visietekst die onderschreven wordt door alle diensten slachtofferhulp.

Opdat de vrijwilligerswerking effectief zou kunnen worden uitgebouwd dient deze, aldus Astrid, een duidelijke plaats te krijgen binnen de organisatie. Zo dient de werking zichtbaar te zijn in het organigram, de begroting,... Tevens dient de optie voor het werken met vrijwilligers en de concrete implementatie hiervan binnen het centrum gedragen te worden door het ganse team en niet door een enkeling verantwoordelijk voor de vrijwilligerswerking.

De vrijwilligers richten zich in principe tot slachtoffers van alle soorten misdrijven in alle soorten situaties. Wanneer een aanmelding binnenkomt bij de dienst Slachtofferhulp wordt op basis van een aantal objectieve criteria (woonplaats, tijd) en subjectieve criteria (aard van de feiten, betrokkenen bij de feiten, de veiligheid van de vrijwilliger maar ook het vertrouwen van de professionelen in de vrijwilligers) bepaald of doorverwezen wordt naar een vrijwilliger en zo ja naar welke vrijwilliger. Uit de praktijk blijkt dat bvb. stalking dossiers en dossiers van intrafamiliaal geweld slechts uitzonderlijk worden doorgegeven aan vrijwilligers.

De vrijwilliger staat in voor praktische hulp, voor juridische hulpverlening in die zin dat de vrijwilliger toelichting kan geven bij het verloop van de gerechtelijke procedure en voor psychosociale ondersteuning. Verder staat de vrijwilliger in voor doorverwijzing intern of extern. De vrijwilliger gaat meestal op huisbezoek. De begeleiding aangeboden door de vrijwilliger is beperkt in tijd maar ook in thema's die opgenomen worden.

In het kader van de selectie van vrijwilligers dient rekening gehouden met een vrij groot verloop van vrijwilligers. Verder dient de groep vrijwilligers groot genoeg te zijn en gevarieerd. Anderzijds dient men er ook voor te zorgen dat vrijwilligers voldoende werk hebben. Belangrijk criterium bij de selectie is de bereidheid en potentialiteit om te leren.

De selectieprocedure verloopt meestal als volgt: in een eerste kennismakingsgesprek wordt getoetst of de kandidaat vrijwilliger geschikt is voor het volgen van de opleiding die op haar beurt weer een toets is voor het al dan niet in aanmerking komen voor vrijwilligerswerk. Van de vrijwilliger worden een aantal basisvaardigheden verwacht met name: engagement, flexibiliteit, kennis, levenswijsheid, bereidheid tot samenwerken en zelfreflectie. Praktisch dient de vrijwilliger over telefoon te beschikken, zich te kunnen verplaatsen en tijd te kunnen vrijmaken. Belangrijk is tevens dat de vrijwilliger door zijn omgeving gesteund wordt in het vrijwillig engagement. Hoe dan ook worden beroepsjournalis-

ten niet toegelaten als vrijwilliger, noch actieve politiemensen, magistraten, advocaten en politici.

De opleiding loopt over 8 à 10 dagdelen waarbij volgende thema's aan bod komen: gevolgen van slachtofferschap, reflectie, visie, waarden en normen rond slachtofferschap/daderschap, vaardigheden. Verder worden de wederzijdse verwachtingen besproken. Na de opleiding volgt een evaluatiegesprek waarbij beslist wordt of het vrijwilligersengagement effectief wordt opgenomen of niet.

De begeleiding van de vrijwilligers betreft enerzijds verplichte supervisie individueel en in groep. Verder wordt bijkomende vorming aangeboden en is er jaarlijks een functioneringsgesprek.

Uit de toelichting van Astrid mag blijken dat de keuze voor het werken met vrijwilligers, een goed doordachte keuze dient te zijn. Dit wordt bevestigd door *Inge Gruppig*, herstellbemiddelaar minderjarigen bij ADAM. Inge liep, nu zeven jaar geleden, stage in Schotland bij een bemiddelingsproject dat werkte met vrijwilligers.

Inge begint haar verhaal met de vaststelling dat het werken met vrijwilligers in Groot-Brittannië veel meer is ingeburgerd dan bij ons het geval is. Zij vervolgt met enige toelichting bij de concrete werkwijze. Inzake rekrutering was representativiteit van de groep vrijwilligers voor de samenleving, een belangrijk criterium. Zo werd gerekruteerd uit alle lagen van de bevolking. Tevens opteerde men ervoor de vrijwilligers te zoeken in de eigen lokale context. De rekrutering gebeurde via advertenties, posters in winkels...

In het kader van de selectie kregen kandidaat vrijwilligers een infopakket op basis waarvan zij hun kandidatuurstelling al dan niet konden aanhouden. Indien men zich effectief kandidaat stelde diende men een 'application form' in te vul-

len en werd nagevraagd of de kandidaat een blanco strafblad kon voorleggen. Op basis van een groepsinterview en individuele interviews werden personen met extreme visies uitgeleerd. Tevens werd men verder bevraagd op de info die men in de application form had meege-deeld en werd gepeild naar de motivatie.

Eens geselecteerd werd men toegelaten tot de training die bestond uit drie onderdelen: de sessies met aandacht voor kennismaking, informatie, rollenspelen, techniek veeleer dan filosofie en visie. Indien de sessies vlot waren verlopen werd een contract opgemaakt waarbij de vrijwilliger een professionele coach kreeg aangeduid. In een eerste fase ging de vrijwilliger mee met de professionele medewerker en nam hij een observerende rol op waarbij hij gevraagd werd een lijst met een aantal topics in te vullen n.a.v. het bemiddelingsgesprek dat hij had bijgewoond. In een volgende fase nam de professioneel de observerende rol op. Daarna kon de vrijwilliger zelf gaan bemiddelen.

In het kader van de follow-up werd voorzien in individuele begeleiding, en in een 'in service night' (verplicht) in functie van het uitwisselen van ervaringen.

De voordelen van het werken met vrijwilligers, aldus Inge, zijn enerzijds het feit dat zij nieuwe ideeën aanbrenge wat een bepaalde dynamiek teweegbrengt, wat aansluit bij de bevindingen in het kader van slachtofferhulp. Tevens expliciteert het werken met vrijwilligers de solidaire inzet van de gemeenschap wat een uitdeinend effect heeft.

Aandachtspunten liggen voor Inge in de relatie professioneel-vrijwilliger en in de aandacht die men in het kader van de opleiding besteedt aan visie en achtergronden. De optie voor representativiteit van de vrijwilligersploeg bleek in het Schotse project moeilijk haalbaar.

Belangrijke voorwaarde voor het welslagen van de vrijwilligerswerking, aldus Inge, is dat men visie en doelstellingen expliciteert zo niet dreigt bemiddeling herleid tot een methodiek die ook

door vrijwilligers wordt toegepast. Verder dient de idee voor het werken met vrijwilligers gedragen door alle partners en moet de professionele bemiddelaar het zien zitten om een enigszins gewijzigde opdracht te krijgen want voor Inge is het duidelijk dat er een verschil dient te zijn in de opdracht van de professionelen resp. de vrijwilligers. In dit verband stelt zich ook de vraag of er limieten zijn aan de vrijwilligerswerking in de zin van hoe groot dient de deskundigheid te zijn en moeten vrijwilligers alle dossiers aankunnen of niet, kunnen vrijwilligers ook andere zaken opnemen bvb. het coachen van collega-vrijwilligers?

Na een korte pauze worden de deelnemers aan de Samenspraak uitgenodigd zich uit te spreken over een aantal stellingen voorbereid door het team van de BAL. Leo Van Garsse modereert.

M.b.t. de stelling dat een veralgemeend aanbod van dader-slachtofferbemiddeling enkel mogelijk is door het inschakelen van vrijwilligers in functie van de betaalbaarheid van het aanbod wordt opgemerkt dat in eerste instantie beleidskeuzes dienen gemaakt. Geeft men vanuit het beleid prioriteit aan de uitbouw van het aanbod herstellbemiddeling in het kader van de benadering van criminaliteit dan dienen de consequenties hiervan in rekening gebracht en dienen conceptuele keuzes gemaakt m.b.t. de wijze waarop men, mede vanuit het beleid, dit aanbod wenst uit te bouwen. Het werken met vrijwilligers kan hier een element van zijn. Belangrijk is vooral dat geëxpliciteerd wordt waarom met vrijwilligers gewerkt wordt en de kwantitatieve meerwaarde kan hierbij een argument zijn. Andere conceptuele keuzes zouden kunnen liggen in het inschakelen van het ruime aanbod aan hulp- en dienstverlening om ook het aanbod herstellbemiddeling te realiseren.

Een andere stelling betrof het thema 'conflicts as property' waarbij gesteld wordt dat professionele bemiddelaars eigenlijk het conflict stelen van de partijen en vrijwilligers beter geplaatst zijn om het conflict terug te geven aan de partijen.

Mogelijk wordt dit door partijen zelf wel zo gepercipieerd. Anderzijds is het vrijwilligerswerk in onze cultuur helemaal niet ingeburgerd en kan het werken met vrijwilligers door partijen ook gepercipieerd worden als niet echt au sérieux genomen worden.

In een volgende stelling wordt ervan uitgegaan dat een belangrijke motivatie van de vrijwilligers ligt in de ideologische inbedding van het werk dat zij willen verrichten waarbij gesteld wordt dat de ideologische inbedding van een bemiddelingsdienst hiertoe te klein is. In dit verband wordt opgemerkt dat het belangrijk is de visie van waaruit gewerkt wordt te expliciteren, een visie die wellicht aansluit bij bepaalde ideologische bewegingen in onze samenleving. In functie van de rekrutering van vrijwilligers is het belangrijk bemiddeling te profileren vanuit deze visie en niet louter als een bepaalde methodische benadering. Essentieel in de bemiddeling is dat men zodoende voortdurend bouwt aan de samenleving. Via het inschakelen van vrijwilligers wordt het draagvlak hiertoe nog enorm verbreed en dragen de vrijwilligers bij tot een bredere ideologische inbedding van het bemiddelingswerk.

Tenslotte wordt de stelling dat vrijwilligers kunnen bemiddelen in alle dader-slachtofferbemiddelingsprojecten op alle niveaus door de meeste deelnemers onderschreven mits er voldoende opleiding en coaching wordt voorzien. Net als bij de professionele bemiddelaars zullen partijen uiteindelijk zelf aangeven of je kunt bemiddelen of niet of je nu professioneel bent of vrijwilliger.

Wordt zeker vervolgd...

Marianne Regelbrugge

BRIEVEN UIT DE GEMEENTE OUDENAARDE

Geachte heer erevoorzitter bij het Hof van Cassatie,
Geachte heer Holsters,

Reeds geruime tijd werd er her en der verkondigd dat een commissie onder uw voorzitterschap baanbrekend werk aan het leveren was in het domein van het strafrecht. Wat zij precies deed bleef echter in nevels verhuld. Precies omdat men steevast sprak van de commissie 'Holsters' en men de officiële naam niet in de mond nam, kreeg de commissie langzaam de vorm van 'orakel in voorbereiding' (waarmee ik niets gezegd wil hebben over het eventueel gebruik van geestesverruimende middelen tijdens de werkzaamheden, versta me goed). Nochtans begrijp ik best waarom de officiële titel in de keel bleef steken: de commissie 'strafuitvoeringsrechtbanken, externe rechtspositie van gedetineerden en straftoemeting', zoiets bekt niet lekker, zoveel is duidelijk. Maar nu het rapport is vrijgegeven, kan het licht beginnen schijnen. Wel-aan!

Op 28 februari 2000, de dag dat de commissie plechtig werd geïnstalleerd, sprak de toenmalige minister van justitie, de heer Marc Verwilghen, profetische woorden: *'Werken aan herstel betekent voor mij een streven naar evenwichten, een zoeken naar herstel van de verstoorde relatie en waar nodig preventie of beperking van schade. (...) Ik wil er wel nog aan toevoegen dat het herstelrecht in zijn ideale vorm ver verwijderd zal staan van het huidige vergeldend strafrecht, waarin verklaring van schuld en strafmaat als belangrijkste uitkomst kunnen worden gezien. Wij werken vandaag met een wetboek van strafrecht; eigenlijk wil ik een wetboek van herstelrecht. Wij hanteren vandaag het wetboek van strafvordering; eigenlijk heb ik nood aan een wetboek*

van herstellvordering, met daarin een luik hersteltoemeting en een luik hersteluitvoering. Ik weet dat voor het wetslagen van zo'n megaproject meer vereist is dan enkele nieuwe wetten alleen. Maar laten we niet lopen vooraleer we kunnen stappen, of eerder: kruipen (want vandaag staan we nog heel ver af van dit ideaal). Wat er ook van zij, de commissie Holsters zal ongetwijfeld een belangrijke stap betekenen in die richting.'

Het eventueel wetslagen 'een belangrijke stap' noemen, is echter een schromelijke onderschatting. De commissie kreeg immers als taak een voorontwerp van wet met memorie van toelichting uit te werken met betrekking tot:

- de instelling van strafuitvoeringsrechtbanken (en de bevoegdheid, procedure en samenstelling daarvan);
- de externe rechtspositie van gedetineerden (zijnde de regels inzake de vervroegde invrijheidstelling, de onderbreking van de strafuitvoering en de modaliteiten van strafuitvoering);
- de straftoemeting, de motiveringsplicht en de reactie- en sanctiemodaliteiten voor de strafrechter.

Bovendien diende het project van de commissie Holsters naadloos aan te sluiten bij het werk dat de commissie Dupont in het veld van de interne rechtspositie van gedetineerden verwezenlijkt had.

Aangezien de commissie verschillende opties ten aanzien van bepaalde hete hangijzers naar voren schuift, waarbij de principiële keuze aan het parlement wordt overgelaten, en aangezien er ook in het tweede deel van het rapport vermeld staat dat 'de subcommissie straftoemeting er zich dan ook van bewust is dat de voorstellen die zij doet in de eerste plaats aanzetten zijn tot verdere reflectie en verder handelen', is het misschien te vroeg om van 'ongetwijfeld een beslissende stap' te gewagen. Eerder zou ik het hebben over 'een poging de laars van de bodem te verheffen'. Geachte heer Holsters, ik bid u

dan ook deze brief als een 'verdere reflectie' te beschouwen, als een kriebelende onderneming die definitief de grond van onder de voeten weg wil halen zodat de beweging niet stopt en de blik op de horizon moet gericht zijn.

Ik vraag me vooreerst af wat de waarde is van een rapport dat gebaseerd is op een visie die ikzelf weliswaar deel (en met mij ook anderen), maar die geenszins algemeen aanvaard is binnen de wereld van justitie, laat staan binnen de samenleving. Opgelucht las ik in het huidig regeerakkoord dat de strafuitvoeringsrechtbanken weldegelijk zullen opgericht worden en dat de wet op de strafuitvoering zich zal inspireren op de resultaten van de commissie "Holsters" en van het ontwerp "beginselenwet gevangeniswezen". Het politieke woord steunt met andere woorden het door de commissies Dupont en Holsters geleverde werk, wat al iets is. Nu nog trouw op de uitkijk blijven staan om enige daadkracht te ontwaren.

Maar laten we de leider van de natie volgen en het positief denken als oplossing van complexe problemen naar voren schuiven. Want het moet gezegd, het rapport is zonder twijfel lezenswaardig. Niet alleen frist het het geheugen op, in een aantal netelige kwesties schenkt het tevens klare wijn. Dat is niet niks, zeker wanneer we voor ogen houden dat we dit rapport als één van de eerste stenen van een uitgewerkt strafrechtelijk beleid moeten beschouwen, hetgeen betekent dat het op zich wel waardepotentieel heeft, maar dat die waarde pas duidelijk en verwerkelyk zal worden eens de andere stenen worden aangedragen. Om die reden beschouw ik het rapport, bestaande uit twee delen (het verslag 'strafuitvoeringsrechtbanken en externe rechtspositie van gedetineerden' en het verslag 'straftoemeting'), als verplichte kost voor wie in de sector van het strafrecht actief is. En wie is dat niet?

Het meest spraakmakend is wellicht het lijvige deel over de strafuitvoeringsrechtbanken en de externe rechtspositie van gedetineerden. De par-

lementaire onderzoekscommissie naar Dutroux en cons. had immers aangedrongen op de oprichting van deze rechtbanken en zij werd bijgetreden door de (toenmalige) Octopuspartners. De commissie Holsters werkte met andere woorden een prioritaire politieke aangelegenheid uit. Aansluitend bij de commissie Dupont schuift de commissie Holsters beginselen inzake de strafuitvoering naar voren, met name het legaliteitsbeginsel, de schadebeperking, de herstelrechtelijke logica (met specifieke aandacht voor de positie van het slachtoffer) en de responsabilisering en de participatie van de veroordeelde (meer bepaald de actieve rol van de gedetineerde, maar ook de nood aan reële mogelijkheden hiertoe).

De commissie legt sterk de nadruk op het legaliteitsbeginsel waarbij het gebrek aan wettelijke verankering het grootste probleem inzake de externe rechtspositie van de gedetineerden blijkt te zijn. Modaliteiten van de uitvoering van de vrijheidsbenemende straf of vervroegde invrijheidstelling worden geregeld door ministeriële omzendbrieven die slechts een uiterst relatieve rechtszekerheid bieden. Omdat deze omzendbrieven vaak weinig bekend zijn, wordt een flagrant gebrek aan doorzichtigheid gecreëerd, hetgeen leidt tot extreem uiteenlopende interpretaties en visies over de uitvoering van de vrijheidsstraffen en een ongelijke behandeling van de verschillende gevallen, zodat er dringend wettelijke grondslagen op dit vlak nodig zijn. In België zijn immers enkel de voorwaardelijke invrijheidstelling en de voorlopige invrijheidstelling om medische redenen het onderwerp van een wettelijke regelgeving, terwijl de voorlopige invrijheidstelling (de meest gebruikte vorm van vervroegde invrijheidstelling voor straffen van minder dan 3 jaar) geen wettelijke regeling kent. Naast het probleem van rechtszekerheid, hebben deze reglementeringen door ministeriële omzendbrief tot gevolg dat er een probleem bestaat betreffende de beslissingsinstanties: in België worden de meeste beslissingen genomen door de minister van justitie (in de praktijk door het penitentiair bestuur), nochtans stelt de rechtsleer

dat, krachtens het beginsel van de scheiding der machten, enkel de uitvoerende macht bevoegd is om in overeenstemming met de wet datgene uit te voeren wat de rechter heeft beslist, zowel wat de vrijheid van de veroordeelde betreft als de duur van de gevangenisstraf. Geen enkel opportunitiebeginsel blijkt de uitvoerende macht het recht te geven om de gerechtelijke beslissingen niet uit te voeren of om hun aard en duur te wijzigen. Nochtans pleit de commissie ervoor om de uitvoering van de straf aan te kunnen passen in functie van de evolutie van de situatie van de veroordeelde, waardoor een zekere individualisering mogelijk moet zijn. Bovendien zijn de doelstellingen die in het stadium van de uitvoering van de straf worden nagestreefd niet noodzakelijk dezelfde als deze die bij de straftoemeting in aanmerking werden genomen. Er bestaat dan ook een relatieve autonomie van de uitvoering van de straf in verhouding tot de straftoemeting.

Tot zover het verslag dat voor u, heer Holsters, uiteraard oude koek is. Maar ik vermeld het toch omdat uw commissie consequentie ten toon spreidt -wat niet altijd tot de orde van de dag behoort- en de kaart trekt van de rechterlijke macht. De rechterlijke macht blijkt als enige bevoegd te zijn om de aard of de duur van de oorspronkelijk uitgesproken straf te wijzigen. De commissie spreekt klare taal wanneer zij poneert dat de voorwaardelijke invrijheidstelling een bevoegdheid is van de rechterlijke macht en niet van de uitvoerende macht. Gezien deze overwegingen vond ze het belangrijk om de verschillende modaliteiten van de uitvoering van de vrijheidsbenemende straf, hun toelaatbaarheidsvoorwaarden en hun gevolgen op duidelijke wijze een wettelijke basis te geven. In functie hiervan moet vervolgens worden bepaald welke overheid beslissingsbevoegdheid heeft en welke procedure van toepassing is.

In het subverslag 'strafuitvoeringsrechtbanken en externe rechtspositie van gedetineerden' wordt de problematiek verder uit de doeken gedaan en wordt de bestaansreden van de strafuit-

voeringsrechtbank uitgewerkt. Nochtans voorziet het ontwerp (zoals beschreven in het rapport) -om pragmatische redenen- geen strafuitvoeringsrechtbank die uitgebreide bevoegdheden bezit, hoewel het volgens de commissie vaststaat dat de bevoegdheden van de rechtbank op korte termijn zullen worden uitgebreid. In de toekomst zal de bevoegdheid van de strafuitvoeringsrechtbanken niet worden beperkt tot het domein van de voorwaardelijke invrijheidstelling, noch tot deze van de uitvoering van vrijheidsstraffen. De strafuitvoeringsrechtbank zal eveneens oordelen over de uitvoering van de werkstraf, van de probatie, alsmede van de internering. Het ontwerp beperkt de bevoegdheid van de strafuitvoeringsrechtbank echter in een eerste fase tot het domein van de vrijheidsbenemende straf. De bevoegdheid van de strafuitvoeringsrechtbank inzake de bijzondere modaliteiten van uitvoering van de vrijheidsbenemende straf wordt immers als een uiterst delicate kwestie beschouwd. De strafuitvoeringsrechtbank moet optreden wanneer de situatie van de veroordeelde zo sterk gewijzigd is, dat deze wijziging kan worden gelijkgesteld met een verandering van de aard van de straf. Dat is een helder criterium, zo lijkt het, maar schijn bedriegt wel meer. Want het gaat er om te bepalen vanaf welke mate van wijziging van de situatie van de veroordeelde, de bevoegdheid om te oordelen aan de strafuitvoeringsrechtbank toekomt. En, vermits deze vraag op een persoonlijke beoordeling steunt, is het onmogelijk om een objectief antwoord te geven, zo luidt het verslag. Daarom geeft de commissie niet altijd een eenduidig antwoord op de vragen die de verschillende modaliteiten opwerpen, maar stelt ze de mogelijke alternatieven voor. Een houding en werkwijze waar ik begrip voor kan opbrengen.

De **voorwaardelijke invrijheidstelling** is een materie van de strafuitvoeringsrechtbanken, zoveel is duidelijk. De **uitgangsvergunning** en het **systematisch penitentiair verlof** worden dan weer als exclusieve bevoegdheid van de penitentiaire administratie beschouwd. Tot zover verloopt alles volgens een helder plan. Maar dan

komen de heikele thema's waar de commissie besloot geen knopen door te hakken, doch de argumenten op een rijtje te zetten, waarbij ze toch een lichte voorkeur laat uitschijnen. Een bijzonder verstandige werkwijze, ere wie ere toekomt.

Wat de **plaatsing buiten de strafinrichting** betreft, blijkt volgens de commissie de strafuitvoeringsrechtbank een meerwaarde te bieden vermits er moet worden onderzocht of de plaatsing buiten de instelling geen al te groot risico inhoudt voor de maatschappij.

De **beperkte hechtenis** is een modaliteit die de huidige beperkte hechtenis en de halve vrijheid omvat en die een gemengd karakter zou hebben: de veroordeelde verlaat de strafinrichting bijna dagelijks, maar brengt zijn nachten door in de strafinrichting. Hier spreekt de commissie zich niet over uit: ze wordt geconfronteerd met een situatie op de grens van de kwestie die haar bezighoudt, met name verandering van de duur of aard van de straf.

Het **elektronisch toezicht** wordt vervolgens gezien als de modaliteit die de voorwaardelijke invrijheidstelling het meest benadert en dus ook de meest complexe problematiek kent, vermits ze de situatie van de veroordeelde die zijn straf thuis ondergaat substantieel schijnt te wijzigen in die zin dat ze als een vorm van invrijheidstelling kan worden beschouwd. Nochtans moet er rekening gehouden worden met de kenmerken van het elektronisch toezicht en moet de vraag gesteld worden of er niet enkel sprake is van een verandering van plaats. Maar volgens het rapport is het zo dat het regime van elektronisch toezicht natuurlijk niet vergelijkbaar is met het regime waaraan hij in de strafinrichting zou zijn onderworpen. Deze modaliteit kan trouwens enkel worden toegekend indien er geen tegenaanwijzingen zijn, wat de strafuitvoeringsrechtbank, dankzij zijn multidisciplinaire samenstelling, waarschijnlijk beter kan beoordelen dan het penitentiair bestuur.

Tenslotte wordt de **onderbreking van de uitvoering van de straf** als een bijzondere modaliteit beschouwd vermits het eigenlijk niet om een modaliteit van uitvoering van de straf gaat, maar eerder om een modaliteit van schorsing van de straf. De veroordeelde zit zijn vrijheidsbenemende straf volledig uit binnen de strafinrichting, maar in delen opgesplitst. De situatie van de veroordeelde is als dusdanig bijzonder in de zin dat hij zijn straf niet in één keer ondergaat. De tussenkomst van de strafuitvoeringsrechtbank is in principe niet nodig, het penitentiair bestuur kan bevoegd zijn om deze modaliteit toe te kennen. De onderbreking van de uitvoering van de straf leidt echter toch tot een invrijheidstelling van de veroordeelde. Zijn situatie moet dus worden beoordeeld in functie van de eisen van de openbare veiligheid. De multidisciplinaire aard en haar ervaring met de toekenning van de voorwaardelijke invrijheidstelling, laat toe de bevoegdheid voor de toekenning van de onderbreking van de uitvoering van de vrijheidsstraffen aan de strafuitvoeringsrechtbank toe te kennen.

Tenslotte wordt in het vervolg van het rapport de modaliteiten van de strafuitvoering en de voorwaardelijke invrijheidstelling uitgebreid beschreven. De regeling hiervan in het ontwerp is ongetwijfeld één van grote verdiensten van de commissie.

Geachte heer Holsters, beslissingen worden weliswaar uitgesteld, maar niet zonder de zaken gewikt en gewogen te hebben, zoals uit het volgende citaat blijkt: *'Het is duidelijk dat de bevoegdheid tot toekenning van de plaatsing buiten de strafinrichting, van de beperkte hechtenis, van het elektronisch toezicht en van de onderbreking van de uitvoering van de straf een delicate kwestie is. Hoewel de situatie van de veroordeelde gewijzigd wordt, wordt deze zeker niet in vrijheid gesteld en blijft hij onderworpen aan vrijheidsbenemende maatregelen. Is de mate van verandering in de situatie van de veroordeelde hoog genoeg om te worden gelijkgesteld met een verandering van de aard van de vrij-*

heidsbenemende straf? De toekenning van deze modaliteiten hangt evenwel af van de afwezigheid van tegenaanwijzingen, wat de strafuitvoeringsrechtbank het best kan beoordelen gezien haar multidisciplinaire samenstelling en voornamelijk gezien het tegensprekelijke debat. De rechterlijke procedure biedt trouwens betere waarborgen dan deze die een administratieve procedure kan bieden. Verder is de voorwaardelijke invrijheidstelling, toegekend door de strafuitvoeringsrechtbank, het resultaat van een proces van lange adem. Tijdens de uitvoering van vrijheidsstraffen kan de veroordeelde één of meerdere bijzondere modaliteiten van uitvoering genieten. Ze kunnen indirect de eerste stappen naar de voorwaardelijke invrijheidstelling vormen. De invoering van één enkele beslissende instantie op dit vlak kan bijdragen tot de coherente uitvoering van de vrijheidsbenemende straf van een veroordeelde. Maar de tussenkoms van de strafuitvoeringsrechtbank in verschillende stadia van de uitvoering van de vrijheidsstraffen kan het sereen verloop ervan in gevaar brengen; de uitvoering van de straf kan in een sfeer van permanent juridisch conflict verlopen met een verlies van motivatie vanwege het penitentiair bestuur tot gevolg omdat deze een deel van zijn historische bevoegdheden over het verloop van de vrijheidsbenemende straf zou verliezen.”

Het appèl dat gedaan wordt op een verdere reflectie is dan ook zeer legitiem. De vraag rijst echter of het parlement, de instantie die bevoegd is om de knopen door te hakken, in staat is om de fundamentele discussie te voeren. Uitspraken tijdens de voorbije verkiezingsperiode aangaande de voorwaardelijke invrijheidsstelling of de wijze waarop in het recente verleden gestalte werd gegeven aan de jeugdgevangenis of de bijzondere politionele opsporingstechnieken doen me niet onmiddellijk de zaak met veel hoop tegemoet zien. Hoe voorkomen dat het een blote machtsstrijd wordt tussen rechterlijke en uitvoerende macht? Ja, door de beoogde doelstellingen en de rechtsbescherming als criteria voorop te stellen, maar geef toe, met zo'n stelling valt het

toch niet op dat ik me voorgenomen heb de naïviteit als een lastige mug van rond de oren te slaan?

Uw commissie heeft zoals gezegd een eerlijke opsomming van de argumenten, maar één ding moet me nog van het hart. Ik huiver namelijk wanneer er teveel de nadruk komt te liggen op het 'sereen verloop' van de strafuitvoering of de veiligheid. Zulke dooddoeners verdoezelen de complexiteit van de situatie, creëren de sfeer 'van het doel heiligt de middelen' (terwijl iedereen weet dat het precies omgekeerd is) en worden uiteindelijk een vrijgeleide voor onrechtmatige repressie. Veiligheid is zonder meer een belangrijk thema, begrijp me goed, maar daar moet dan open over gesproken worden: wat maakt de gevangenen vandaag de dag zo onveilig en wat is eenieders rol hierin? Trek gerust de vergelijking door naar het thema 'de relatie tussen emancipatie-integratie en veiligheid in de samenleving', ik houd u niet tegen.

De commissie bepaalt tevens de organisatie en de bevoegdheid van de strafuitvoeringsrechtbank en de kamer van het hof van beroep belast met de strafuitvoering. Laat ik die maar kort ten informatieve titel opsommen, je weet maar nooit of deze brief op mysterieuze wijze uitlekt. Een droge beschrijving weerhoudt de ongewenste lezer er misschien van om tot het kritische einde door te lezen.

Per provincie wordt een strafuitvoeringsrechtbank opgericht, naar analogie met de hoven van assisen. De commissie maakt de keuze voor een strafuitvoeringsrechtbank als afdeling van de rechtbank van eerste aanleg. De zittingen kunnen omwille van pragmatische overwegingen doorgaan op verschillende lokaties, namelijk de zetel van de rechtbank, in de strafinrichting of in een andere rechtbank van eerste aanleg van de provincie. In bepaalde gevallen kunnen ook technieken van videoconferenties worden overwogen. Hoewel de multidisciplinaire samenstelling van een rechtbank geen principe is in ons positief recht, bestaan er uitzonderingen zo-

als de rechtbanken van koophandel en de arbeidsrechtbanken. De strafuitvoeringsrechtbank zou aldus een bijkomende uitzondering zijn. Het domein van de uitvoering van de straf is immers geen zuivere juridische materie, integendeel, zo luidt het verslag. In hun hoedanigheid van lekenrechters zullen de assessoren volwaardige rechters zijn, met uitzondering van enkele bijzonderheden zoals de tijdelijke benoeming, de afwezigheid van een emeritaatspensioen of van voorrecht van rechtsmacht. Ze moeten wel voldoen aan criteria inzake onafhankelijkheid en onpartijdigheid, alsook aan de regels van onveranderbaarheid. Teneinde de onafhankelijkheid niet in het gedrang te brengen wordt de duur van het mandaat van de assessoren niet langer beperkt in de tijd. De assessoren nemen tevens hun functie voltijds waar. Wat hun profiel betreft, wordt er van hen een nuttige beroepservaring op het vlak van de uitvoering van de straf of op het vlak van de sociale reïntegratie verwacht, wat overeenstemt met de aard van de opdracht die ze krijgen. Tenslotte wordt in het ontwerp de rol van het openbaar ministerie bij de strafuitvoeringsrechtbank veranderd, het parket wordt een centrale acteur op het vlak van de voorwaardelijke invrijheidstelling. Haar rol is niet langer beperkt tot het uitbrengen van adviezen tijdens de procedure tot toekenning of tijdens herroepings- of herzieningsprocedures van de voorwaardelijke invrijheidstelling. Eén van de grote vernieuwingen van het ontwerp is tenslotte de invoering van een procedure van hoger beroep, zowel betreffende de toekenning van de voorwaardelijke invrijheidstelling, als betreffende de opvolging ervan. De beroepsinstantie is de strafuitvoeringskamer die een afdeling van het hof van beroep is.

Minder spraakmakend maar minstens even belangrijk of zelfs belangrijker is het deelrapport aangaande de straftoemeting. Immers, is de strafuitvoering niet slechts het sluitstuk van de lange keten der strafrechtsbedeling? Is het zinnig om het topje van de piramide alle aandacht te geven, terwijl de rest uit het oog wordt verloren? Meer nog: is het zinnig om het strafrecht op zich

te bestuderen, terwijl het recht deel uitmaakt van een bepaalde cultuur (die best eens kritisch mag benaderd worden)? Neen, zo meen ik en zeker niet wanneer we moed opbrengen machtskritisch uit de hoek te komen en durven hekelen dat de strafrechtsbedeling selectief te werk gaat en een politiek doel dient. Misschien valt het niet te vermijden dat het strafrecht (of herstelrecht) een politiek doel dient, misschien dient zelfs onze definiëring van wat goed en kwaad is een politiek doel en misschien is het niet eens met opzet dat er selectief tewerk wordt gegaan, dat wil ik allemaal in het midden laten, maar in ieder geval pleit ons dat niet vrij van de noodzaak om ons te bezinnen over hoe de politiek vandaag de dag functioneert. En dat is een ander paar mouwen. Maar ik ben er meer en meer van overtuigd dat een kritiek op het strafrecht en een kritiek op het politieke bedrijf hand in hand behoren te gaan. Beweren constructief werkzaam te zijn op het terrein van het strafrecht en een cynische houding ten aanzien van de politieke ruimte aannemen, lijkt me persoonlijk steeds minder hout te snijden. De discussie over wat we als samenleving beschouwen als misdrijven (conflicten die het samenleven onmogelijk maken) en waarom, over hoe we reageren op inbreuken en over hoe we de schaarse middelen inzetten, dient mijns inziens als fundamenteel aangemerkt te worden. Een hele boterham, zoveel is duidelijk, en u begrijpt dat ik het deelrapport 'straftoemeting' met grote verwachtingen ter hand nam. Het tweede deel van het rapport van de commissie Holsters bleek kwantitatief wel beduidend korter dan het eerste deel (de memorie van toelichting aangaande de straftoemeting bedraagt 44 pagina's tegenover de 117 pagina's van de memorie van toelichting van het eerste deel aangaande de strafuitvoering), maar ik besloot me niet blind te staren op de kwantiteit maar veeleer de kwaliteit onder de loep te nemen. Ikzelf zou het in geen honderd jaar voor elkaar krijgen, maar misschien waren anderen, in onderling overleg, er wél in geslaagd om de complexe materie van de straftoemeting in minder dan vijftig bladzijden van enkele stevige grondslagen te voorzien.

Geachte heer Holsters, ik wens niet te verbloemen dat ik na een eerste lezing danig ontgoocheld was. De leden van de subcommissie straftoemeting bleken tot de conclusie gekomen te zijn dat het thema van de straftoemeting, de motiveringsplicht en de reactie- en sanctiemodaliteiten weliswaar *“een boeiend thema was, maar ook een moeilijk omdat de te behandelen onderwerpen niet eenduidig af te bakenen zijn”*. Immers, zo luidt het, het ingrijpen in de straftoemeting, de motiveringsplicht en de reactie- en sanctiemodaliteiten voor de strafrechter is een moeilijk te begrenzen opdracht, daar uit het ingrijpen op één aspect veelal voortvloeit dat men verplicht wordt in te grijpen in vele andere aspecten. Mij leek dit precies het wezenlijke van de zaak en de ganse uitdaging te zijn (ik maak het mezelf dan ook niet makkelijk in dit ondermaanse, zover is mijn vergelijkende empirische studie reeds gevorderd), maar de subcommissie besloot daarentegen haar werkzaamheden te beperken tot een aantal deelaspecten. Ach, teveel uiteenlopende theorieën (veroorzaakt door de complexiteit van de werkelijkheid) gekoppeld aan schaarse tijd en schaarse middelen, ik ken het maar al te goed, maar toch, wie gaat die fundamentele bezinning dan wel uitwerken?

De subcommissie ‘straftoemeting’ stelt uitdrukkelijk zich te kunnen vinden in het herstelrechtelijk gedachtegoed. Wat dat precies inhoudt, wordt in het eerste deel van het rapport verder uitgewerkt. De subcommissie poneert echter dat zij in de eerste plaats van oordeel is dat de strafrechter een gediversifieerd palet van verschillende straffen ter beschikking moet krijgen waaruit hij, binnen de regels van de straftoemeting, de meest gepaste straf kan uitkiezen. Vervolgens wordt er voorgesteld om de volgende straffen in te voeren (en op te houden het woord ‘maatregel’ te gebruiken waar eigenlijk ‘straf’ op zijn plaats is): de schuldigverklaring, de probatie en de bijzondere inbeslagneming als autonome straf en de opgelegde behandeling. Maar moeten we hier geen vraagtekens bij plaatsen? Ikzelf zou mijn ‘eerste plaats’ toch anders verwoorden. Bijvoorbeeld: ‘Frederik Bullens is in

de eerste plaats van oordeel dat de maatschappij mede criminaliteit produceert door middel van uitsluitingsmechanismen en dat het onder ogen zien en voorkomen van die uitsluitingsmechanismen de noodzakelijke voorwaarden zijn die vervuld behoren te zijn alvorens er überhaupt aan een straffenpalet kan gedacht worden”. Steeds meer groeit in mij immers het onbehagen dat ook het herstelrechtelijk denken ergens een blinde vlek vertoont. Wie de rechtsfilosofie erop naslaat, zal vaststellen dat een rechtstheorie zich steevast tot doel stelt het zogenaamde ‘verloren gegane evenwicht’ te herstellen (een fraaie theorie die het tegenovergestelde beweert, zeg nu zelf). Maar daar knelt nu precies het schoentje. Dit evenwichtdenken maskeert het feit dat er in de samenleving geen evenwicht bestaat en nooit bestaan heeft. Daarom rijst de vraag wie de macht heeft om te bepalen hoe dat vermeende evenwicht eruit ziet en opnieuw gevonden kan worden. Wanneer een bepaalde orde (bijvoorbeeld de goddelijke of de burgerlijke orde) als ideale samenlevingsvorm en dus als evenwicht wordt beschouwd en deze orde in het recht wordt ingeschreven, is het logisch dat de lieden die het burgerlijke of kerkelijke leven als het paradijs beschouwen de niet-geconformeerden makkelijk met de vinger kunnen wijzen en hen verplichten ‘zich aan te passen’ en wel omdat ze de orde verstoren. Zo is het recht een machtsmiddel in handen van de gevestigde ‘orde’. En zullen ‘rechtsonderhorigen’ zonder twijfel een manier vinden om het machtsspel naar hun hand te zetten, bemiddeling of geen bemiddeling. Begrijp me wel, het is mij niet te doen om de heersende orde omver te werpen: de burgerlijke vorm is volgens mij niet te vermijden, gelukkig hoeft het niet gepaard te gaan met een (klein)burgerlijke inhoud (waarbij de discussie over wat ‘burgelijk’ nu precies is ons nog wel een tijdje zoet kan houden). Neen, mij gaat het er om dat mensen hun leven vorm kunnen geven zoals ze dat zelf willen, zolang ze hierbij de medemensen en de samenleving geen ernstige schade berokkenen. Ernstige schade, want zonder een beetje schade gaat het niet, me dunkt. Het bepalen waar de grenzen van de

schade liggen en hoe er met kleine maar ook met ernstige schade moet omgegaan worden, willen we in de toekomst nog met of naast elkaar kunnen leven, dat lijkt me de kern van de zaak. Het woord 'herstel' is met andere woorden ongelukkig gekozen en we geven er dan ook beter een welbepaalde inhoud aan, namelijk 'herstel' als een 'her-stellen ten aanzien van het gebeurde' in de zin van een 'her-positionering teneinde verder te kunnen gaan met het leven'. Een communicatieve justitie betekent precies dat er over deze zaken waarlijk gesproken wordt. Een participatieve justitie betekent dat de betrokkenen daadwerkelijk iets in de pap te brokken hebben bij de afhandeling van de schade. Maar wat leert ons het rapport 'straftoemeting' waar immers uitdrukkelijk gepeild wordt naar wat dit herstelrechtelijk denken nu precies is? Naast de verschillende mogelijke strekkingen binnen de herstelbeweging, stelt het rapport: *"de literatuur leert ons dat herstelrecht in de eerste plaats staat voor een nieuwe en omvattende visie over strafrecht en strafprocesrecht, binnen dewelke de noden van het slachtoffer prioritair worden gesteld en de verantwoordelijkheid van de dader van strafbare feiten op een positieve wijze wordt benadrukt. Het materieel en immaterieel herstel van de verstoorde relatie tussen slachtoffer, dader en maatschappij is het leidinggevende principe."* Ach, en ook hier valt veel positiefs uit te onthouden, ware het niet dat men weer eens met de woorden 'in de eerste plaats' komt aandraven en het structurele niveau uit het oog wordt verloren. Het is nu eenmaal niet zo simpel en het vertrekken van een bepaalde orde betekent dat je vertrekt van bestaande machtsverhoudingen die je vervolgens niet 'in de eerste plaats' kan of durft in vraag te stellen. Waarschijnlijk stopt men mij op basis van bovenstaande woorden in het 'maximalistische kamp', maar ook daar zal ik me niet thuis voelen. Want ik ben het eens met de subcommissie dat er niet gestreefd moet worden naar een parallel of alternatief systeem naast het bestaande strafrechtelijk systeem, neen, de problemen situeren zich eerder op het vlak van de toepassing van het strafrechtssysteem dan in de theoretische onvolkomenheden. Hoe en met welke mentaliteit gebruiken we een instrument dat al bij al een

betrekkelijk grote potentiële beweegruimte in zich draagt? Om die reden stemt het me tevreden dat het rapport het ultimatum remedium-principe opnieuw in de verf zet. Het mildert de steek die toch wel door het hart gaat wanneer blijkt dat het verslag toch heel sterk de nadruk legt op de schuld en de verantwoordelijkheid van de dader en de samenleving hoofdzakelijk als slachtoffer ziet. Maar ik zou de lezer willen verzoeken het rapport zelf te lezen en uit te maken of ik niet een geboren twijfelaar ben die wel nooit enig lichtpunt zal ontwaren (waar ik stilaan best vrede mee heb).

De subcommissie besloot eveneens om eindelijk eens strafdoelen in het Belgische strafrecht te omschrijven. Bepaalde strafdoelen, met name retributie en preventie werden met strenge hand op een afstand gehouden; andere doelen werden met een zachte aai over de bol toegelaten, met name de maatschappelijke afkeuring, het bevorderen van probleemoplossing en herstel en het bevorderen van de sociale integratie en de bescherming van de maatschappij. Dat de bescherming van de maatschappij aan de retributie de mogelijkheid biedt om de klas der strafdoelen alsnog stiekem binnen te dringen, wordt echter niet nader onderzocht. Net zomin als de vraag hoe we kunnen bepalen wanneer de maatschappij in uiterste nood verkeert en bescherming met harde hand verdient.

Maar kom, heer Holsters, ik ben te streng en het argument dat ik nog strenger ben voor mezelf zal wellicht weinig indruk maken. Zowel het gediversifieerd palet van verschillende straffen als de strafdoelen zijn belangrijk. Alleen verander je volgens mij weinig aan de heersende toestand indien er niet reflexiever tewerk wordt gegaan. Hopelijk neemt u me de scherpe kritiek niet kwalijk. Ik wens dan ook af te sluiten met het uitdrukken van mijn bewondering voor allen die zich inspanningen getroosten om over het heikel thema van de criminaliteit te reflecteren en die in het domein van het strafrecht durven handelen. Ik groet u oprecht, uw,

Frederik Bullens
Herstelbemiddelaar Oudenaarde

DE MEDIATIERECHTER IS WERKELIJK OPGESTAAN . EEN ERVARINGSMOMENT . (1)

Sinds het begin van dit jaar, dat voor de rechterlijke bemiddeling in België het jaar 0 is, voegt de griffie van het hof van beroep te Antwerpen aan de kennisgeving van een beroepsprocedure een mededeling toe over de mogelijkheid om beroep te doen op de rechterlijke bemiddeling. Het is een zakelijke informatie, die voor het reglement van de bemiddeling ook verwijst naar het webadres van het hof. De toon is niet wervend, maar gepast informatief. Of elke bestemming, hetzij de professionele advocaat, hetzij een arge-loze rechtsonderhorige met per hypothese geen juridische kennis van zaken, zich hiermee een idee van het alternatief kan vormen, is niet helemaal duidelijk. Het reglement geeft evenwel een basisidee van de copernicaanse revolutie in dit alternatieve rechtsvindingsproces dat de partijen op de voorgrond brengt, in een andere verhouding tot hun advocaat, en vooral de rechter-godde-vader transfigureert in een dienstbare Emmaüs-ganger, samen (?) op weg met de partijen naar de oplossing voor het rechtsgeskil.

De partijen kunnen met een toegevoegd formulier op eenvoudige wijze –de handtekeningen volstaan– de mediatie aanvragen. Wie van de partijen de uitgestoken hand aanneemt, en de andere overtuigt, of meeneemt, is waarschijnlijk een onderzoek waard. Wie reageert hoe en waarom?

Snel na de inzending van het inschrijvingsformulier organiseert de griffie een telefonische overlegronde om een datum voor de bemiddelingszitting vast te stellen. Er wordt evident rekening gehouden met de agenda's van de partijen en hun advocaten. Dit contrasteert sterk met de wijze waarop zaken volgens het gerechtelijk wetboek worden vastgesteld, d.i. eenzijdig en louter schriftelijk, wat omwille van rechtszekerheid en efficiëntie uiteraard noodzakelijk is. Zelfs al is het telefonisch contact zeer ambtelijk, toch wordt al aangevoeld dat die mediatie

‘anders’ is. We zijn nog niet gestart, en we hebben al een mens ontmoet.

Even prompt volgt, na twee overlegrondes, de schriftelijke bevestiging van de bemiddelingszitting –mogen we nog klassieke terminologie als ‘zittingsdag’ gebruiken?–, zo ongeveer zes weken na de aanvraag. In vergelijking met de normale behandelingstermijnen van een hof van beroep –twee à drie jaar na de inleiding gemiddeld– slaat het vaststellingsbericht als een knal bij het neerhalen van de geluidsmuur. De vergadering zal om 10.00 uur starten, en er is geen einduur bepaald; zullen we broodjes krijgen? Ik heb geleerd dat een direct mediatieproces in handelszaken tijd vraagt, en er daarom minstens een halve dag moet worden uitgetrokken. Er is ook slechts één vergadermoment vastgesteld. Zal men van de snelheid van het geluid overschakelen op die van het licht?

Hoe bereidt een advocaat intussen zichzelf en zijn cliënt op het concrete rechterlijke bemiddelingsproces voor? Er zijn geen richtlijnen, en in deze stand van zaken is er evenmin ervaring te sprokkelen. Het reglement van het hof biedt enige inspiratie, maar geen concrete aanwijzingen over het concrete verloop van de bemiddeling en bv. de rol van de verschillende actoren. Wie volstrekt zonder voorkennis is, wegens gebrek aan ervaring of afwezigheid van enige opleiding in bemiddelingszaken, blijft op zijn honger.

De motieven om deze concrete bemiddeling te aanvaarden zijn ‘klassiek’: de appellanten (verzoekende partijen in hoger beroep) hopen de voor hen ‘negatieve’ gevolgen van het in eerste aanleg gewezen vonnis langs een alternatieve weg snel te milderen. Om die reden hebben zij ook hoger beroep aangetekend. Indien het niet lukt wordt de procedure dus gewoon verdergezet. De geïntimeerden (verwerende partijen in hoger beroep) wensen de zaak zo snel als mogelijk te beëindigen. Een langdurige procedure is voor een bedrijf een hoge en te vermijden kost. De beide partijen lijden vier jaar na de inleiding van de zaak duidelijk aan proceduremoetheid.

Het bemiddelingsreglement voorziet dat de dossiers met bewijsstukken acht dagen voor de bemiddelingszitting worden neergelegd. De griffie vraagt telefonisch om dit even eerder te doen, omwille van de werkregeling van de raadsheer-bemiddelaar. Een goed voorteken.

De bemiddelingszitting kan niet tijdig aanvangen, wegens het verlengde verblijf van één van de partijen in een monsterfile. De raadsheer-bemiddelaar zit het onvoorziene volle wachtuur zonder verpinken uit, en start de bemiddeling onverstoord met het bedelen van water, thee of koffie, die in ruime hoeveelheid voorhanden zijn. Deze naar justitienormen genereuze ontvangst heeft ongetwijfeld een gunstig effect op de stemming van alle aanwezigen.

De vergadertafel is ruim bemeten, het lokaal is geen zittingszaal, maar een functioneel ingerichte vergaderzaal. De raadsheer-bemiddelaar zit aan de ene lange zijde van de tafel, de partijen en hun advocaten aan de andere, naast elkaar. Dit verhindert oogcontact tussen de partijen, die zich spontaan tot de bemiddelaar richten, en niet tot elkaar. De bemiddelaar zou dus beter plaatsnemen aan het korte einde, en de partijen langs de beide lange zijden.

De raadsheer-bemiddelaar licht kort maar duidelijk het bemiddelingsproces toe, legt uit de dossiers met bewijsstukken en het dossier van de rechtspleging in eerste aanleg te hebben doorgenomen, wijst met nadruk op de strikte vertrouwelijkheid van de gesprekken, ook en vooral ten opzichte van de collega's die bij mislukking hun gewone werk zullen moeten doen. Hij verzekert nooit als rechter van de zaak kennis te zullen nemen, en als mediator geen mening te zullen uiten over de zaak zelf. Indien een akkoord wordt bereikt zal een dading (overeenkomst die een geschil definitief en onherroepelijk beëindigt, en waarvan de regels in het Burgerlijk Wetboek zijn bepaald) worden ondertekend, en kunnen de partijen desgewenst de inhoud ervan in een arrest laten bevestigen. De gerechtelijke component van de afhandeling is dus niet ver weg.

Het woord wordt daarna eerst uitgebreid aan de partijen gegeven, en dus terecht niet aan de advocaten.

De bemiddelingsstijl is rustig, en geeft vertrouwen. Er wordt naar behoren samengevat, verwoord, gevraagd naar een voorstel voor een concrete oplossing van het geschil. In deze fase stukt het overlegproces wat. De partijen hebben hun verhaal geventileerd, en moeten nu gewoon cijfers uitspreken. Er komt geen rechtstreeks contact tussen de partijen tot stand, de advocaten nemen het woord wat over, en de mediator moet pingelen naar concrete voorstellen. Een eerste ronde van individuele gesprekken tussen de mediator en één partij wordt ingezet (de zgn. caucus, het gebruikelijke deblokkeringsmiddel).

Tijdens de caucus met de geïntimeerde geeft de raadsheer-bemiddelaar enigszins verrassend toch een visie over de grond van de zaak, met een duidelijk verwoorde reserve weliswaar. Maar het is hoe dan ook een juridische overweging over het reeds gevelde vonnis en het lot van de beroepsprocedure. Het lijkt een ogenblik lang aantrekkelijk om over de juridische status questionis in debat te gaan. De mediator verhindert dit terecht, maar wil op grond van zijn overwegingen klaarblijkelijk toch een richting geven aan de houding van de geïntimeerde. Alhoewel 'winnaar' in het vonnis, wordt hij uitgenodigd om op de 'winst' een toegeving te doen. Dit wordt uiteindelijk gedaan, maar exclusief om de procedure te kunnen beëindigen. Het geloof in de zaak bleef aan die zijde intact.

De daaropvolgende caucus met de appellanten liet niet toe dat tijdens het daaropvolgende korte plenum vooruitgang werd gemaakt. De tweede caucus met de appellanten duurde erg lang, maar droeg het embryo van de oplossing aan. Tijdens het laatste plenum bracht de bemiddelaar de partijen tegen een strak tempo naar een akkoord over het bedrag dat de appellanten uiteindelijk zouden betalen, niet onmiddellijk weliswaar.

Er was meteen een dading, en de mediator vatte de inhoud in drie lijnen samen. De griffier werd gesommeerd, sleurde de nodige hardware aan, en legde na wat onvoorziene technische hinder-

nissen het ‘instrumentum’ van de dading ter ondertekening voor.

De productietijd van het document gaf allen de kans om te ontspannen en van gedachten te wisselen over met name het fenomeen van de rechterlijke bemiddeling. Veel verder dan een zucht van verlichting over het afsluiten van een lange proceduremars – vier jaar sinds de initiële dagvaarding en meer dan vijf jaar sinds het ontstaan van het conflict – kwam men echter niet. Uit het afscheid bleek dat de appellanten de prijs te hoog vonden: de uitgestoken hand van de geïntimeerde werd geweigerd.

De zaak werd binnen de zes weken vastgesteld voor bevestiging van de dading in een akkoord-arrest. Zo beschikken de partijen over een uitvoerbare titel, en wordt de rechtspleging ook formeel beëindigd.

Wat leert deze mediatie? Enkele losse reflecties.

1. Het leidende motief van de beide partijen, zowel om aan de mediatie deel te nemen als om met een akkoord in te stemmen, was de hoop om de procedure snel tot een einde te voeren. Voor de geïntimeerde was dit zelfs de exclusieve beweegreden, vermits hij zich verzekerd meende van zijn kansen in hoger beroep. Aanslepende procedures zijn voor een bedrijf echter te duur. De appellanten konden daarenboven hopen op een financiële winst, ten opzichte van de veroordeling in eerste aanleg. Dit was een belangrijk secundair doel. Zij kwamen niet bedrogen uit. Zoals hoger gesuggereerd verdienen de motieven enig wetenschappelijk onderzoek of duiding.

2. De partijen hebben elkaar i.c. niet gevonden, niet echt ontmoet. Ze hebben pragmatisch naar een oplossing gewerkt. Twee uur overleg, het essentiële deel van die tijd daarenboven in caucus, is waarschijnlijk te beperkt om na een aanslepende en hard gespeelde procedure een positieve contactuele spiraal op gang te brengen. De appellanten bleven zich als underdog opstellen. Zij traden niet uit hun slachtofferrol. Zij zijn éénmalige en dus onervaren spelers op het juri-

dische veld, en stonden tegenover een repeat-player. De geïntimeerde kon niet helemaal duidelijk maken open te staan, zelfzeker als hij was op grond van het vonnis in eerste aanleg. De kans op een integratie en daadwerkelijke aanvaarding van de oplossing schijnt te zijn gemist. Mede door de strikte en resultaatgerichte mediatiestijl? Door de (te) weinig beschikbare tijd?

3. Het eerste vonnis positioneert en conditioneerde de partijen derhalve zeer sterk. Een mediatie in hoger beroep moet die posities overwinnen, opbreken zelfs. De mediator probeerde dit vooral tijdens de caucus te doen. Beter is het om reeds bij de inleiding de ‘afbraak’ doelgerichter ‘op te bouwen’. Abstractie maken van de eerder veroverde positie is vooral voor de winnaar in eerste aanleg niet evident.

4. De mediatie was alhoewel strak gestuurd toch rustig en open, maar dit kon de partijen niet altijd bevuchten. De mediator heeft de sfeer van overleg zeer goed geïnduceerd en aangehouden. De belangrijke vertraging bij de start en de zeer resultaatgerichte aanpak – iedereen wilde tijdens de resterende tijd optimaal doel bereiken – veroorzaakte hoe dan ook een zekere werkstress. Het ritme lag dus (te?) hoog. De partijen konden amper aan elkaar wennen, en vertrouwen krijgen. Blijkbaar lag dit vooral moeilijk voor de appellanten. Het doel werd bereikt: de strijd kon worden beëindigd. De partijen waren niet in eerste orde gericht op een helend communicatieproces. Hun invalshoek was pragmatisch.

5. De advocaten bleven tijdens de mediatie goedschiks kwaadschiks in hun tweedeplansrol. De mediator gaf hen geen instructies hierover. Hij richtte zich meestal spontaan tot de partijen zelf, zoals het behoort. In de concrete setting hebben de advocaten zichzelf gedisciplineerd. Maar het is niet uitgesloten dat het anders loopt. De rol van de advocaat bij de beslissing over de mediatie, bij de voorbereiding van de bemiddelingsvergadering (welke zijn zijn motieven om toe te happen, welke strategie spreekt hij met zijn cliënten af, geeft hij instructies en beheerst

hij impliciet het besluitvormingsproces of geeft hij het geschil daadwerkelijk aan zijn cliënten terug) en tijdens de mediatie zelf verdient nog verder onderzoek. Niet zonder reden duidt eerste voorzitter Christian De Vel van het hof van beroep te Antwerpen de rol van de advocatuur als een cruciale en beslissende factor in het welslagen van de rechterlijke bemiddeling (Nieuwsbrief jaargang 4 nr. 1, p. 5). De advocaten behoren beroepshalve een introductie op bijstand in mediatie te krijgen.

6. De materiële omstandigheden (vergaderzaal, ontvangst) waren goed. Twee bedenkingen: de partijen horen tegenover elkaar te zitten, en een tweede lokaal(tje) voor de vlotte behandeling van de caucussen zou des te aangener zijn.

7. Het hof van beroep heeft de rechterlijke bemiddeling grondig voorbereid. Dit bleek al uit de uiteenzettingen van eerste voorzitter De Vel (zie Nieuwsbrief jaargang 4 nr. 1). De raadsheer-bemiddelaar beheerst zijn rol, die toch erg verschilt van de gewone bezigheden van de vonnisrechter in burgerlijke zaken. In aanmerking genomen de geringe praktijkervaring biedt het initiatief veel perspectief. Er schuilt wel een gevaar in het te resultaatgericht werken binnen een beperkte tijd. De mediatie mag geen geforceerde mars zijn.

8. Hier loopt men tegen de grenzen van de rechterlijke mediatie aan. Deze zal een andere stijl hebben dan de 'gewone' mediatie, die niet geassocieerd kan worden met de justitie als machtsapparaat. Beweren dat een rechter niet als mediator kan optreden, lijkt mij eerder een overweging van overdreven orthodoxie of purisme te zijn. De rechter die zijn toga afgooit, met de partijen rond de tafel gaat zitten, geen juridisch jargon braakt en met de verzamelde rechtssubjecten naar een door henzelf (aan)gedragen oplossing zoekt, draagt bij tot het beeld van een justitie op mensenmaat.

9. Hoe voelden de partijen zich? Ik vrees, zoals gezegd, dat zij niet de tijd hebben gekregen om de 'oplossing' te integreren, het gevoel te heb-

ben dat zij ze zelf hebben gecreëerd. Het bemiddelen is een proces dat toch wat tijd vraagt, en des te meer in de mate dat er geen voorbereiding of voorkennis van het scenario is. Het doel en resultaat van een geslaagde mediatie is een akkoord dat volledig wordt aanvaard, onvolmaakt-heden en minpunten inbegrepen. De waardeme-ter is de (garantie op de) vrijwillige en onvoorwaardelijke uitvoering. Men voelde niet voldoende vertrouwen om er van af te zien de da-ding ook een uitvoerbaar karakter te geven door ze naderhand aan het hof voor te leggen voor bekrachtiging. Dit juridiseren 'in cauda' is de geslaagde mediatie wat onwaardig.

Maar in elk geval: dit is in vele opzichten een zeer interessant en prijzenswaardig initiatief. Behoort te worden vervolgd, geoptimaliseerd, en verder onderzocht.

(1) Deze tekst is een ervaringsverslag van één van de eerste mediaties die het hof van beroep te Antwerpen organiseerde, in het voorjaar van 2003. Om evidente redenen van privacy wordt niets meegegeeld over de partijen en het voorwerp van het geschil. Ik heb aan de mediatie deelgenomen als advocaat van één van de partijen. De reflecties in de tekst willen uitnodigen tot debat.

Jan Bergé
Advocaat, voorzitter Suggnomè Forum voor Herstelrechte en Bemiddeling

GOED OM WETEN

"Towards Restorative – Introducing Victim – Offender Mediation within the Criminal Justice System"

Onder deze titel had op 16 en 17 mei ll. een seminarie plaats in Varna, Bulgarije, georganiseerd door de lokale stichting 'Help Foundation', een ngo die tot doel heeft te voorzien in alternatieve instrumenten en technieken ten einde de steeds stijgende criminaliteitsgraad te verminderen. De hoofdactiviteit van deze stichting is gericht op criminaliteitspreventie en rehabilitatie van (ex-) daders van misdrijven.

Het seminarie vond plaats onder de auspiciën van de Raad van Europa die het mee financierde, in het kader van het integraal project "Responses to violence in everyday life in a democratic society".

Het opzet was tweevoudig: enerzijds wilde men zoveel mogelijk rechtstreeks of onrechtstreeks betrokkenen binnen het strafrechtssysteem sensibiliseren voor dader – slachtoffer bemiddeling vanuit de herstelrechtelijke invalshoek, en anderzijds een aanzet geven voor het mogelijk opstarten van een eigen bemiddelingsdienst in Varna, een stad van 250.000 inwoners, gelegen aan de Zwarte Zee.

Voor dit seminarie waren naast de vice-minister van Justitie een aantal andere notabelen uitgenodigd, maar de grote meerderheid van de ongeveer 60 deelnemers waren mensen die beroepshalve dagelijks met criminaliteit en strafrecht te maken hebben zoals rechters, ambtenaren van het Ministerie van Justitie, procureurs, het directoraat-generaal gevangeniswezen, gevangenisdirecteurs, universiteitsprofessoren en vertegenwoordigers van verwante organisaties.

Na de gebruikelijke verontschuldiging voor het niet kunnen bijwonen van het seminarie door enkele politici, werd het geopend door de heer Jean-Pierre Titz van de Raad van Europa die zijn integraal project voortelde.

Mevrouw Ilina Taneva van het departement 'Criminologie en Penologie' van de Raad van Europa gaf vervolgens meer tekst en uitleg bij de inmiddels welbekende aanbeveling R 99 (19), betreffende 'Bemiddeling in Strafzaken'. Ze lichtte eveneens een aantal elementen uit de 'Restorative Justice' benadering toe, en de principes waarop dader – slachtoffer bemiddeling is gebaseerd.

Niall Kearney, teamverantwoordelijke binnen SACRO (Safeguarding Communities and Reducing Offending in Scotland), situeerde vervolgens dader – slachtofferbemiddeling in de wereldwijde Restorative Justice beweging, en aan de hand van het werk van Howard Zehr illustreerde hij hoe het mogelijk is om op een andere manier naar criminaliteit te kijken en hoe een samenleving daar mee om kan gaan.

Ondergetekende was vervolgens in de gelegenheid om alle vormen van dader – slachtoffer bemiddeling in België en Vlaanderen toe te lichten, en wat hun verhouding is binnen, of met het officiële strafrechtelijke systeem. Naast de voorstelling van 'Bemiddeling in Strafzaken', konden we aantonen dat we in Vlaanderen althans vormen van dader – slachtoffer bemiddeling hebben als een parallel en complementair aanbod naast, en op alle niveau's van de strafrechtelijke procedure...hoe idealiter, er een voortdurende en wederzijdse beïnvloeding zou moeten zijn tussen de 2 verschillende justitiële benaderingen, en dit in het belang van slachtoffers, daders en de samenleving zelf.

Mevrouw Violeta Bojadieva, vice-voorzitter van het Hof van Beroep in Varna, belichtte in haar uiteenzetting de rijke traditie in de Bulgaarse rechtscultuur waarbij ze verwees naar een aantal praktische voorbeelden ter zake, en beklemtoonde dat ook de magistratuur grote voorstander was van onderhandelde overeenkomsten, in plaats van unilateraal opgelegde beslissingen.

Tijdens de eerste pauze werden de presentatoren verzocht deel te nemen aan een persconferentie. Vervolgens werd er in de voltallige zitting commentaar gegeven door een rechter bij het Hof van Beroep in Varna, door een vertegenwoordiger van het Openbaar Ministerie, door 2 professoren en door een gevangenisdirecteur, waarna er verder vragen werden gesteld en beantwoord en er flink werd gediscussieerd.

Na de middag presenteerde Niall Kearney het Schotse systeem van dader – slachtoffer bemiddeling, waarbij er vooral gewerkt wordt met vrijwilligers die door de bemiddelingsdienst worden opgeleid. Hij gaf toelichting bij de trainingsmethodes van bemiddelaars en de ‘standards for good practice’, terwijl wij vooral de grondhoudingen van de bemiddelaars verduidelijkten en aan de hand van enkele voorbeelden het bemiddelingsverloop schetsten. We gaven eveneens het verschil aan tussen ‘settlement-driven’ en ‘process-driven’ bemiddelingen, waarbij het belang bij de laatste eerder op het communicatieproces zelf ligt dan in het eigenlijke resultaat.

Vervolgens werd er opnieuw in kleine groepen gediscussieerd, en gaven vertegenwoordigers van elke groep toelichting bij hun standpunt ter zake, waarna er opnieuw een plenaire sessie volgde.

De eerste dag werd afgesloten met een geanimeerde cocktailparty waarop Bulgaarse vodka en andere alcoholica niet ontbraken, terwijl er met enkele Bulgaren informeel van gedachten kon gewisseld worden over criminaliteit, strafrechtsbedeling, strafuitvoering, et cetera.

Zaterdagochtend werd het seminarie met een beetje vertraging verder gezet en na een beknopte samenvatting van het programma de dag voordien, werden de principes van een SWOT analyse (Strengths, Weakness, Opportunities, Targets) uiteengezet, waarna de aanwezigen opnieuw in kleine groepen werden opgesplitst om inhoudelijk verder te discussiëren over de visie voor Bulgarije.

Vervolgens werden de standpunten van de groepen toegelicht en volgde er nog een voltallige sessie, waarin op vraag van de organisatoren het Belgische verwijssysteem bij ‘Bemiddeling in Strafzaken’ en ‘Herstelbemiddeling Meerderjarigen’ expliciet werd toegelicht. Daarnaast werd de werking van de Leuvense Bemiddelingsdienst BAL wat uitvoeriger voorgesteld.

Mevrouw Violeta Bojadieva vertolkte naar het einde het standpunt van de meerderheid van de participanten door te stellen dat er vermoedelijk op termijn wel een wetswijziging zou komen waarin de aanbevelingen van de Raad van Europa inzake ‘Bemiddeling in strafzaken’ vertaald zouden worden, maar dat men daar in Varna niet op zou wachten. Net zomin als op de goedkeuring van ‘Sofia’ om lokaal een eigen bemiddelingsdienst op te starten.

Bij de aanwezige deelnemers bleek er alvast de bereidheid te zijn om hier verder over na te denken en te werken rond een stuurgroep, waarin vertegenwoordigers van de relevante partners een beleid ter zake zouden uitstippelen.

Na afloop waren zowel de organisatoren, de vertegenwoordigers van de Raad van Europa, de deelnemers als de presentatoren tevreden over het verloop van het seminarie, nu een en ander duidelijker in perspectief kon worden geplaatst.

Dirk Dufraing – Herstelbemiddelaar.

Een kleine terugblik op een boeiende ervaring in Barcelona

In het najaar van vorig jaar werden we opgebeld door iemand van het Ministerie van Justitie van Catalonia met de vraag in te staan voor een drie-daagse, voortgezette opleiding voor bemiddelaars. Na veel wikken en wegen zegden we eind januari uiteindelijk toe.

Tijdens de maanden die volgden kregen we geleidelijk wat meer zicht op de context waarin we zouden terechtkomen. De Spaanse provincie Catalonia tracht zich niet enkel economisch, maar ook cultureel en maatschappelijk te profileren. Zo ontwikkelt het eigen Ministerie van Justitie specifieke initiatieven, kaderend in de uitbouw van een eigen, modern justitieel beleid. Men volgt hierbij de internationale ontwikkelingen op de voet. Zo bestaat er al sinds meerdere jaren ook voor de herstelrechtelijke benadering een levendige interesse.

In de sfeer van de Jeugdzorg leidde deze interesse tot een actieve samenwerking tussen de magistratuur en zorgverstrekkers, waarin ook een vrij breed verspreide bemiddelingspraktijk een plaats heeft gevonden. Het resultaat van de bemiddeling geeft veelal aanleiding tot het stopzetten van de gerechtelijke procedure.

Bij de volwassenen is de bemiddelingspraktijk recenter. Slechts in 1998 werd op dit gebied door het Ministerie van Justitie een experiment opgezet, dat een vijftal medewerkers telt, werkzaam in diverse regio's in en rond Barcelona. Zij werken, analoog met herstelbemiddeling in Vlaanderen, in alle soorten delicten, en dit in het perspectief van een dagvaarding. Het secretariaat bevindt zich in het gebouw van het Ministerie van Justitie.

Het initiatief tot de vorming werd genomen in een samenwerkingsverband tussen het 'Colegio Oficial de Psicólogos de Catalunya', een regionale koepelstructuur voor psychologen, en het 'Centro de Estudios Jurídicos y Formación Especializada', gekoppeld aan het Ministerie

van Justitie. Hoewel beide verenigingen vooral op volwassenen zijn gericht, werd de vorming toch ook opengesteld voor de bemiddelaars voor minderjarigen, in de hoop beide praktijken gaandeweg wat méér te kunnen integreren tot één aanbod, géén evidentie zichtbaar.

Aan de vorming zelf namen een veertigtal personen deel, waarvan de grote meerderheid werkzaam voor minderjarigen. Ook enkele magistraten waren aanwezig. Volgens afspraak was ons verhaal uiterst praktijk-gericht. De interesse was zeer groot, vooral ook vanwege de extreme vergelijkbaarheid tussen de Vlaamse en de Catalaanse bemiddelingservaringen. Ik voelde me als op een reeks terugkomdagen met onze herstelbemiddelaars.

Anderzijds bleken de specifieke accenten tussen minder- en meerderjarigen nogal te verschillen. De eersten staan blijkbaar korter bij de magistratuur, als een quasi-erkende afhandelingsmodaliteit. Doorverwijzing is bij hen geen enkel probleem, integendeel. Hun vragen waren vooral van praktisch aard, en zonder complexen gericht op de aanpak en de reïntegratie van de jongeren. Dit lag anders bij de volwassenen. Nog volop verwickeld in de strijd om het voortbestaan was hun vraagstelling veel meer principieel: de plaats van bemiddeling in de strafrechtelijke procedure, de herkomst van het mandaat van de bemiddelaar, enz.. Inhoudelijk blijken deze bemiddelaars sterk gefocust op het emotionele werkingsproces van de beide partijen en het gewicht hiervan op de strafrechtelijke besluitvorming.

Tussendoor gaven we een conferentie voor een ruimer publiek van praktijkwerkers, advocaten en magistraten. Ik kon hierbij vaststellen dat men hier, qua kennis van de internationale ontwikkelingen, niet voor Vlaanderen moet onderdoen. Toch werd mij verteld dat terzake een grote kloof bestaat tussen theoretische interesse en geneigdheid tot praktische realisatie.

Tijdens de maaltijden en de koffiepauzes ging het informeel voortdurend over een toenemende verzuring van het maatschappelijke klimaat, de

roep om méér repressie, de druk op de overheid tot een méér zichtbaar en harder optreden...

Een domein waar de praktische realisatie in de regio voorlopig nog geheel achterwege blijft is dat van de strafuitvoering. Niettemin werd ons door een groepje verantwoordelijken van het Ministerie van Justitie gevraagd precies hierover, tijdens een kleine nevenbijeenkomst, een toelichting te komen geven. Men was hierbij erg benieuwd naar de werkzaamheden van de herstelconsulenten en naar onze bevindingen met bemiddeling in de fase van de strafuitvoering en met het herstelfonds. Ik achtte het mijn opdracht vooral ook te wijzen op de beperktheid van onze ervaring terzake én op de niet-vanzelfsprekendheid van herstelrecht op dit toepassingsgebied.

Het zal niemand verbazen dat dergelijke onderneming geen vakantie-uitstap is, en dit niet slechts vanwege de intensiteit van de urenlange inhoudelijke uitwisselingen, maar ook vanwege de voortdurende worsteling met de taal. Toch had ik, op weg naar het vliegveld, in alle overrompelde onzekerheid, een uitgesproken goed gevoel. Sindsdien onderhouden we een plezierig e-mail-contact met onze Spaanse collega's, die al hardop dromen van een volgende editie. Afwachten maar, en Spaans leren !

Leo Van Garsse.

CEP conferentie en workshop in Praag

Op 15 en 16 mei ging in Praag een conferentie en workshop door met als titel: *'Justice and Balance: Victim, Offender and Community Perspectives'*. Organisatoren waren de Conférence Permanente Européenne de la Probation (CEP), het Tsjechische Instituut voor Probation en Bemiddeling (een niet-gouvernementele organisatie), de Tsjechische Probation- en Bemiddelingsdienst (een overheidsorganisatie) en de Nationale Probationdienst van Engeland en Wales.

Tsjechië is een land dat het laatste decennium een hele reeks hervormingen heeft doorgevoerd in de sector van de strafrechtsbedeling. Het invoeren van bemiddeling is daar één van. Deze herstelrechtelijke ontwikkeling ging van start in 1994 met een pilootproject rond bemiddeling en mondde uit in een nationale wet op de probation en bemiddeling in het jaar 2000. Deze wet voorziet in de mogelijkheid van bemiddeling in de opeenvolgende fasen van het strafproces, waarbij bemiddeling zowel kan aangewend worden als alternatief voor de vervolging als voor de voorlopige hechtenis. De Probation- en Bemiddelingsdienst -een geheel nieuwe structuur- heeft afdelingen over het gehele land en werkt plaatselijk nauw samen met de politie, het openbaar ministerie en de rechters. Naast persoonlijk begeleidings- en bemiddelingswerk staat de dienst ook in voor de begeleiding van gemeenschapsdienst en voor slachtoffergerichte ondersteuning. De Probation- en Bemiddelingsdienst kent dan ook drie belangrijke doelstellingen: integratie van de dader, participatie van het slachtoffer en bescherming van de samenleving. De nagestreefde waarden zijn: respect voor mensenrechten, legaliteit en matiging van de interventie. De wet biedt ook de mogelijkheid dat dit werk complementair gedaan wordt door v.z.w.'s. Begin 2002 werden in Tsjechië een nieuw strafwetboek en wetboek van strafvordering van kracht, waardoor de mogelijkheden van gemeenschapsstraf nog sterk toenamen.

De eerste dag van de conferentie stond open voor een breed publiek. Hierop waren dan ook vooral Tsjechische deelnemers aanwezig uit diverse beroepsgroepen. De thema's in de plenaire sessies tijdens die eerste dag waren: een overzicht van 'restorative justice', de rol van het parket binnen het herstelrecht, het slachtoffergericht werken met daders na de veroordeling (door ondergetekende) en het samengaan van bemiddeling met probation. Daarnaast waren er werkgroepen. De tweede dag was geheel in workshopformule en richtte zich tot een beperkte groep van deelnemers uit een 15-tal landen. Tijdens deze dag werd een aantal thema's meer in de diepte uitgewerkt.

Het centrale thema van de tweedaagse betrof de vraag hoe vanuit de probatie (wat we naar de huidige Belgische situatie best kunnen vertalen als ‘de Dienst Justitiehuisen’) en aanverwante organisaties op een evenwichtige wijze kan tegemoet gekomen worden aan de noden van alle partijen die bij een misdrijf betrokken zijn: dader, slachtoffer en samenleving. Meer bepaald streeft men naar de ontwikkeling van een theoretisch onderbouwd model van geïntegreerde probatie-interventies waarin de verschillende belangen zo goed mogelijk verzekerd zijn. Dader (hulp) en slachtoffer(hulp) worden dus niet naast mekaar geplaatst. Men tracht te komen tot een nieuw kader van rechten en verantwoordelijkheden die vanuit de samenleving gehanteerd worden bij het omgaan met delicten. Het participatieve element staat hierbij centraal, en in die zin werd dit streven dan ook gesitueerd binnen het herstelrechtelijke paradigma.

Onnodig te vermelden dat deze aanpak voor heel wat levendige discussie zorgde, zeker tijdens de tweede dag. Deze discussie was echter buitengewoon vruchtbaar. Het was het soort workshop waar echt wel nieuwe ideeën en inzichten meegegeven worden. De bijdrage van de Noorse parketmagistraat was bijvoorbeeld erg treffend: door zijn getuigenis werd duidelijk hoe binnen een (stroef) systeem geheel nieuwe benaderingen kunnen tot stand komen en hoe verschillend de rol van parketmagistraat kan opgevat worden. Daarnaast werd nogmaals beklemtoond – kijkend naar de ontwikkelingen in Tsjechië – hoe belangrijk het is om aan kleinschalige vernieuwende initiatieven voldoende ruimte en middelen te geven om te experimenteren en welke impact deze kunnen hebben op langere termijn. Een derde punt dat tijdens de workshop bleek, betreft de meerwaarde van een dergelijke internationale uitwisseling. Internationale samenwerking wordt in onze sector – zeker in België – gezien als een luxe, niet als een essentieel onderdeel van het werk. Hierdoor gaan kansen en vooral veel energie verloren.

De Belgische vertegenwoordiging in Praag was gering, maar stond – mede door de bijdrage van

Claudine Schoutetens, directrice van het justitiehuis in Leuven – best haar mannetje. De lezingen en verslagen van deze conferentie en workshop zullen binnenkort beschikbaar zijn op de website van de CEP (<http://www.cep-probation.org>).

Ivo Aertsen
Docent K.U.Leuven

De Britse regering kiest voor een actief herstelrechtelijk beleid

Voor sommige beleidsmakers lijkt de introductie van herstelrecht en bemiddeling een veeleer vrijblijvende optie, afhankelijk van het politieke klimaat en de gebeurtenissen van het ogenblik, zo nu en dan in het licht gesteld als een pittige “tache de beauté” op het gelaat van vrouwe Justitia.

Gelukkig zijn er ook anderen, die bereid zijn uit de bevindingen van de herstelgerichte praktijk ook consequent de beleidsmatige conclusies te trekken.

De Britse regering doet terzake een interessante voorzet.

Eind juli bracht het Britse ‘Home Office’, min of meer vergelijkbaar met ons ‘Ministerie van Binnenlandse Zaken’, een lijvige tekst naar buiten onder de titel Restorative Justice: the Government’s Strategy.

Klaarblijkelijk is hiervan de bedoeling aan het brede publiek te verduidelijken op welke wijze de Britse overheid aan het herstelrecht de volgende maanden concreet gestalte wil geven.

Het is de uitdrukkelijke bedoeling hiermee verder debat uit te lokken.

In zijn voorwoord verduidelijkt de ‘Home Secretary’ deze beleids optie met verwijzing naar de manier waarop herstelrecht tegemoetkomt aan de behoeften van zowel slachtoffers, daders als de ruimere gemeenschap.

De inhoud van wat volgt is het resultaat van een ruime consultatie van een hele reeks organisaties, betrokken op herstelgerichte praktijk.

Een inleidend hoofdstuk geeft een definitie van herstelrecht en situeert dit overheidsinitiatief in het verlengde van eerder gemaakte beleidsintenties.

Hierop volgt een overzicht van de actuele stand van zaken aangaande de toepassing van herstelgerichte methoden als bemiddeling en conferencing. Enkele algemene bevindingen uit evaluatie en wetenschappelijke onderzoek worden besproken, en er wordt ingegaan op praktische thema's als vorming en accreditering van bemiddelaars. Nog onopgeloste vragen worden hierbij niet geschuwd.

Tenslotte wordt ingegaan op de toekomst van het herstelrecht. Hierbij komt men tot een hele reeks, soms zeer concrete beleidsintenties voor 2003-2004. Zo wil men herstelrechtelijke methoden beschikbaar maken voor alle leeftijden en in elke fase van het strafrechtelijk optreden, en wenst men het aantal behandelde zaken drastisch te zien stijgen. Veel aandacht gaat ook naar bekendmaking en sensibilisering, alsook naar de noodzakelijke uitklaring van de relatie met het strafrechtelijk optreden.

De tekst geeft de lezers op een compacte, overzichtelijke wijze een hele brok informatie mee. Door expliciete verwijzing naar nevendocumenten, contactpersonen en web-sites van relevante organisaties, nodigt het sterk uit, niet enkel tot lezen, maar ook aan de slag te gaan.

De aantrekkelijke lay-out, met invoeging van foto's en kaders met illustraties uit de praktijk, maakt het geen technische uiteenzetting voor super-specialisten, maar een open werkboek voor het brede veld, met een zeer transparante, stapsgewijze opbouw.

Een en ander staat niet los van de concreetheid van de inhoud, ook als het over de door het beleid vooropgestelde initiatieven gaat.

Ik kan me niet anders voorstellen dan dat onze Britse collega's dankbaar op dit overheidsinitiatief reageren. Het houdt immers een zeer uitge-

sproken erkenning in van de inspanningen die her en der al jaren worden geleverd. Het verwoordt ook de tastbare intentie één en ander op korte termijn te bundelen tot een coherent, vernieuwend beleid inzake veiligheid en criminaliteitsbeheersing. De overheid stelt zich hierin actief en kwetsbaar op, wordt hierdoor ook voor de sector werkelijk aanspreekbaar.

Natuurlijk heeft dergelijk verhaal ook altijd wel een keerzijde. Door deze uitnodiging tot dialoog valt niet enkel voor de overheid, maar ook voor de sector de vrijblijvendheid weg. De overheid vraagt klare definities, duidelijke en controleerbare methoden, systematische evaluatie. Ook hierover zal het laatste woord allicht nog niet gesproken zijn.

Niettemin hoop ik dat de Belgische overheid zich door het Britse voorbeeld laat verleiden om, inzake herstelrecht, op haar beurt de stap te zetten van vrome verklaring naar daadwerkelijk beleid. Ik maak me sterk dat de praktijkwerkers ook bij ons bereid en capabel zijn in te gaan op de uitdaging die hierin voor hen gelegen is.

Restorative Justice: the Government's Strategy; A consultation document on the Government's strategy on restorative justice
22nd July 2003.

www.homeoffice.gov.uk/justice/victims/restorative/index.html

Leo Van Garsse

"Restorative Justice and its Relation to the Criminal Justice System" tweede conferentie van het European Forum for Victim-Offender Mediation and Restorative Justice, Oostende, 10 - 12 oktober 2002.

Het verslag van deze conferentie (102 p) is nu beschikbaar op de website van het European Forum www.euforumrj.org

O ver slachtoffers en herstelrecht

Elisabeth Wiels, studente bestuurswetenschappen aan de Sociale Hogeschool te Gent, deed in het kader van haar eindverhandeling zopas een beperkt onderzoek naar de wijze waarop door slachtoffers op een ervaring met herstelbemiddeling wordt teruggekeken.

Ze baseerde zich op de dossiers afgehandeld door de dienst BIC- Heffen (Ivo Cornelis vzw) in het kader van een aanbod van herstelbemiddeling aan minderjarige daders in het arrondissement Mechelen.

Aan 200 slachtoffers werd een vragenlijst opgestuurd, die door 71 onder hen werd beantwoord.

De resultaten van deze studie zijn bijzonder bemoedigend, in zoverre zelfs dat liefst 92% van de respondenten, mochten zij een andere keer betrokken worden bij een delict, graag opnieuw van herstelbemiddeling gebruik zouden maken.

Uit de analyse van de aanvankelijke motieven tot deelname komt vooral de wil naar voren zowel voor de jongere als (in de tweede plaats) voor zichzelf de kans op een verdere gerechtelijke tussenkomst te verkleinen.

De hoge tevredenheidsgraad houdt dan weer verband met de perceptie van de eigen inbreng in het bereikte resultaat én het door de bemiddelaar verzorgde klimaat van respect.

Pijnpunt blijft voorlopig het feit dat ruim 80% voordien nog nooit van dergelijk aanbod had gehoord.

Deze bevindingen zijn absoluut een pluim op de hoed van het team van BIC. Als herbevestiging van de tendens die in het verleden ook al uit diverse binnen- en buitenlandse onderzoeken sprak, zijn ze echter ook een opsteker voor al wie momenteel met dader-slachtofferbemiddeling bezig is.

Ik verwijs in dit verband trouwens nog graag naar een recent verschenen studie van de Australische onderzoekster Heather Strang, besproken in het laatste nummer van het "Tijdschrift voor Herstelrecht".

Onder de titel "Reparatie of Wraak?" analyseert Strang de behoeften van slachtoffers ten aanzien van het formele strafstelsel. Ze baseert zich hierbij op zowel literatuur als empirisch materiaal. Ze komt tot de vaststelling dat slachtoffers vooreerst een minder formele afhandeling wensen, waarin zij op een respectvolle wijze kunnen worden gehoord. Op basis van betere informatie willen zij actief kunnen participeren in "hun" zaak.

Ze willen tenslotte materieel herstel (schadevergoeding) maar ook moreel herstel in de vorm van uitdrukkelijk excuus.

Strang's vergelijking tussen de klassieke en de herstelrechtelijke aanpak, komt sterk in het voordeel van deze laatste uit, vooral dan met betrekking tot de veel grotere kans voor het slachtoffer, via dialoog met de dader, te komen tot moreel herstel en het wegvallen van wraakgevoelens. In de kleine minderheid van de gevallen, waarin de herstelrechtelijke methoden door slachtoffers negatief worden geëvalueerd, blijkt dit o.m. precies verband te houden met het gevoel in de procedure slechts een tweederangsrol te hebben gespeeld, of ook wel wanneer de dader aangegane beloften achteraf niet blijkt te zijn nagekomen.

In het tijdschrift van de Vzw 'Ouders van een vermoord kind' met name 'Leven met een schaduw' verscheen een artikel waarin een slachtoffer getuigt over het gezamenlijk gesprek dat zij had met de dader en dit in de centrale gevangene-

nis van Leuven met ondersteuning van de herstelbemiddelaar.

Met verwijzing naar:

Elisabeth WIELS, *Dader-Slachtofferbemiddeling voor Jonge Delinquenten in België; Positionering en Tevredenheidsonderzoek*, Onuitg. scriptie, Departement Handelswetenschappen en Bestuurskunde, Academiejaar 2002-2003, Hogeschool Gent.

Judith Leest, 'Slachtoffers en de beleving van Herstelrecht', *Tijdschrift voor Herstelrecht*, 2003,2, p.56-62.

Heather Strang, *Repair or Revenge: Victims and Restorative Justice*, Oxford, Clarendon Press, 2002.

Vzw 'Ouders van een vermoord kind', 'Leven met een schaduw' Jaargang 9 nr.3 juli 2003.

Leo Van Garsse

"De gerechtelijke bemiddelaar"

Op de eerste zitting van de 51ste zittingsperiode van de Belgische Kamer van Volksvertegenwoordigers, op 7 augustus 2003, werd door de heer Thierry Giet en mevrouw Karine Lalieux (beiden PS) een wetsvoorstel ingediend met het oog op het opnemen van 'het ambt van gerechtelijk bemiddelaar in ons recht'. Hiertoe wordt voorgesteld een boek IIIter in te voegen in het Gerechtelijk wetboek.

In de toelichting wordt het doel van de gerechtelijke bemiddeling omschreven als volgt: 'buiten enige gerechtelijke procedure, de minnelijke regeling van tal van kleine geschillen van het dagelijks leven te vergemakkelijken.' De gerechte-

lijke bemiddeling is enkel toepasbaar bij zaken die voor minnelijke schikking in aanmerking komen wat impliceert dat alle geschillen die te maken hebben met het strafrecht zijn uitgesloten, aldus de toelichting. Als voorbeelden worden ondermeer aangehaald conflicten tussen huurder en eigenaar, burenruzies, geschillen tussen consumenten en vaklieden,...

Partijen stappen vrijwillig in het bemiddelingsproces en kunnen hiertoe de gerechtelijke bemiddelaar rechtstreeks contacteren via bezoek, telefoon, brief. Het principe van de vertrouwelijkheid wordt uitdrukkelijk in het voorstel ingeschreven. In dit verband wordt gesproken over de geheimhoudingsplicht van de bemiddelaar waarbij artikel 458 van het strafwetboek inzake het beroepsgeheim toepasbaar is. De geheimhoudingsplicht kan enkel met instemming van partijen worden opgeheven. Verder wordt gesteld dat de gerechtelijke bemiddelaar onafhankelijk en onpartijdig dient te zijn en zich terughoudend dient op te stellen. De gerechtelijke bemiddelaar beschikt over geen enkele rechterlijke bevoegdheid, noch om maatregelen op te leggen noch om te straffen. De taak van de gerechtelijk bemiddelaar bestaat erin de geschillen tussen de rechtzoekenden in der minne, d.w.z. via onderhandeling, te proberen regelen. Komt men tot een (gedeeltelijk) overeenkomst dan maakt de bemiddelaar daar een 'vaststelling' van op, die door hem en partijen wordt ondertekend en wordt overgemaakt door de bemiddelaar aan de griffie van het vrederecht. Met het oog op de vertrouwelijkheid dient de 'vaststelling' beperkt tot de beschrijving van de voorwaarden van het akkoord en kan het akkoord geen weergave zijn van de voorgeschiedenis of de motieven van de bemiddeling. Op vraag van partijen kan de bevoegde vrederechter de regeling in der minne bekrachtigen en uitvoerbaar maken.

De gerechtelijke bemiddelaar is een vrijwilliger, voor een periode van twee jaar benoemd bij beschikking van de eerste voorzitter van het hof van beroep, hierin geadviseerd door de procureur des Konings en op voordracht van de vrederechter. Ook de burgemeester wordt om advies gevraagd. Het is immers de bedoeling de perma-

nente dienst van de bemiddelaar te huisvesten in een lokaal van de gemeente, dit in functie van de laagdrempeligheid. Bedoeling is (minstens) één gerechtelijk bemiddelaar per kanton aan te stellen.

Een en ander kadert in een overheidsbeleid dat erop gericht is het recht en het gerecht toegankelijker te maken en beantwoordt tevens aan het streven naar burgerparticipatie, aldus de toelichting bij het wetsvoorstel. Dit voorstel is geïnspireerd op gelijkaardige initiatieven in Frankrijk, Groot-Brittannië en Nederland.

Voor meer info kunt u terecht op de website van de Kamer: www.deKamer.be

Marianne Regelbrugge

Voorstel vanuit OSBJ tot uitzuivering van terminologie

Zoals jullie allicht allen weten heeft het Vlaams Parlement in 1999 beslist om de volgende drie afhandelingen -bemiddeling, gemeenschapsdienst en leerprojecten- als herstelgericht te benoemen en kwamen er gelden vrij voor diensten uit de Bijzondere Jeugdzorg om één of meerdere van deze herstelgerichte afhandelingen uit te bouwen. Echter, vanuit de OSBJ stellen wij ons steeds meer de vraag of alle projecten of diensten voor minderjarige delictplegers wel per definitie herstelgericht werken of willen werken. Sommige projecten willen er misschien wel bewust voor kiezen (ook) (een) ander(e) finaliteit (en) na te streven? Eén van de vragen hierbij is hoe de OSBJ zich daartegen verhoudt. Moet de OSBJ er persé naar streven de invulling van de gemeenschapsdienst en alle leerprojecten zo herstelgericht mogelijk te maken? Of wordt de keuze eerder aan het veld zelf gelaten? En kunnen bijvoorbeeld de projecten die kiezen voor een

herstelfinaliteit door de OSBJ bijgestaan worden om -indien zij dit wensen uiteraard- te zoeken naar een zo groot mogelijke herstelgerichte invulling? Dit betekent bijvoorbeeld dat we de slachtofferdimensie, maar ook de visie met betrekking tot herstel en tot de positionering van de alternatieve afhandelingen ten aanzien van de traditionele afhandelingen, hier meer tot zijn recht willen laten komen. Meer en meer opteren we er vanuit de OSBJ voor om zelf wat meer duidelijkheid te brengen in de terminologie. Ons voorstel is om voortaan de herstelbemiddeling te (blijven) benoemen als een herstelrechtelijke praktijk en de gemeenschapsdienst en leerprojecten thuis te brengen onder de noemer van de 'constructieve afhandelingen'. Dit geeft, denken we, aan de begeleiders van deze laatste twee afhandelingen wat meer ruimte om een eigen finaliteit en invulling na te streven (voor meer informatie, zie ook jaarverslag 2003 van de OSBJ).

Hilde Geudens
OSBJ

“SAMENSPRAAK”

3 oktober 2003

Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap
Markiesgebouw, zaal 100
Markiesstraat 1
1000 Brussel

Thema: ‘ Het proces Eichmann’

Programma

- 12.30 u Welkom.
- 13.00 u Video-voorstelling ingeleid door de heer Remy Peeters, docent filosofie.
- 15.00 u Vraagstelling en debat in samenspraak met de heren R. Peeters, A. Neys en D. Pollefeyt.
- 17.00 u Einde

Inschrijven kan via het bezorgen van bijgevoegde inschrijvingsstrook aan het secretariaat van Suggnomè of via het sturen van een e-mail naar suggnome@wol.be, en dit vóór 27 september 2003. Er worden geen broodjes voorzien.

Voor bijkomende inlichtingen kan u terecht bij Noëlla Verreth op het secretariaat van Suggnomè.

INSCHRIJVINGSTROOK

SAMENSPRAAK 3 oktober 2003

Hiermee bevestig ik dat ik,

.....(naam)

aanwezig zal zijn op 3 oktober 2003.

Handtekening